

No. 8.

Anul II.

OBSERVATORUL

REVISTĂ DOCUMENTARĂ CULTURALĂ-SOCIALĂ RELIGIOASĂ

CUPRINSUL

Libertatea individuală — — — — — Ion C. Sălăgianu
 Moartea lui Mihai Viteazul — — — — — M. Th. Carada

BCU Cluj *Filosofia Istorie și Arte* Library Cluj
 Știința Vieții (Filosofia lui Ollé Lapruné) — A. Micu

Buletin literar

Faust (o revizuire a valorilor) — — — — — Marianus
 Pe ruina unui an — — — — — Ion Fragă

Schițe

Gheorghe Șincai — — — — — Dr. Elefterescu

Cărți și reviste

Mihai Berzea: Memorator de istorie. Peytavi de Faugères.
 manie terre latine. Berinde: Scrisoare către Ana-Maria.

VIATA RELIGIOASĂ

Problema existenței lui Dzeu — — — — — Ion Sălăgianu
 În zorii dimineții — — — — — I. Teiușan

CRONICA LUNARĂ

Papa a ieșit din Vatican — — — — — Red.

DOCUMENTAȚIE

Episcopul Samuil Vulcan și cultura poporului Român.

1105

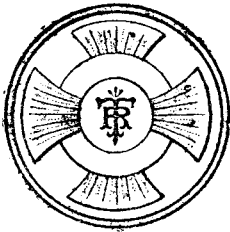

Observatorul

cultural — social — religios

Redactor responsabil:
IGAN TEIUȘAN
profesor.

Abonament pe un an Lei: 200
" pe 1/2 an Lei: 120
Un exemplar . . . Lei: 25

Redacția și Administrația:

BEIUȘ Jud. Bihor.

Str. Pavel No. 6.

Apare lunar

Manuscrisele nu se înapoiază.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Editura „OBSERVATORUL”

Creștinul activ	Lei 30.
Viața Sf. Vasile Cel Mare	Lei 6.
Viața Sf. Monica, mama Sf. Augustin . . .	Lei 6.
O prietenie în umbra mănăstirii	Lei 20.

Feriți-vă de presa și literatura anticreștină.

Cețiți și răspândiți „OBSERVATORUL”

OBSERVATORUL

Beiuș.

Anul II. No. 8.

Decembrie 1929.

În toate condițiunile este o noblețe.

LAMARTINE

Nu merită să fie născut cel ce numai pentru sine trăește.

METASTASIO

În politica practică, principiile prețuesc în raport cu ceace produc, iar nu ceace ele proclamă.

MARSELLI

Libertatea individuală.

Câteva însemnări.

de ION SĂLĂGIANU.

„Dacă există pentru individ o creștere în sânul familiei, există și pentru popoare, pentru individualitățile naționale o creștere politică.“ Sub această creștere a unui popor înțelegem evoluția socială spre drepturi individuale din ce în ce mai garantate, cu un caracter mai general, tinzând spre o egală îndreptățire legală, pentru fieștecare individ.

Se pare că evoluția socială îndrumată astfel nu vrea să fie seamă de cât de individ, ca entitate juridică, acestuia îi garantează drepturi, pe acesta îl apără, ca sub scutul puternic al legalității, dezvoltarea intelectuală, morală, etc. săi fie asigurată. Realitatea este alta! Prin evoluție individuală evoluționează societatea. Este mare deosebirea între *masele* amorfe, inconștiente și între *societatea* actuală, organizată, capabilă de acțiune pentru apărare de drepturi ba chiar pentru susținerea unor membrii.

Omenirea a luptat mai mult și mai dârz — dintre toate drepturile — pentru libertatea individuală „dreptul fiecărui individ de a nu fi arestat de cât din ordinul justiției“. Altă definiție : libertatea, exercițiul conștient al voinței în concurs cu viața, e dreptul ființei inteligente de a se desvolta în ordinea sa după rațiune.

Cea dintâi definiție privește mai mult procedura legală iar cea de a doua însași libertatea cași noțiune juridică.

„Libertatea înainte de a se fi recunoscut în existența ei de astăzi, a trecut prin o mulțime de faze și numai grație unei îndelungate serii de lupte și de sacrificii s'a proclamat din ce în ce mai deplină. La început omul a fost sclavul naturei, el a trebuit să lupte cu dificultățile cari proveneau din natura lucrurilor. Mai târziu, grație progresului inerent naturei omenești, această sclavie începe să dispară, ea se înlocuește prin alta de caracter social. Sclavajul social e un progres asupra celui natural căci încetul cu încetul se obține o îmbunătățire a vieții materiale. Sclavajul dispare și după dânsul avem servajul care este și el în dispariție. Revoluția franceză a consacrat dreptul libertății, al fericirii și al vieții“.

Trecând dela sclavajul care exista în virtutea slăbiciunii noastre față cu forța naturii, din care însă ne-am ridicat mulțumită inteligenței, ajungem — cum văzurăm mai sus — la sclavajul social. Să vedem, din vremurile cele mai depărtate cum se prezintă libertatea individuală în legătură cu acest sclavaj la diferite popoare ?

„Civilizația egipteană pare a fi cea dintâi care s'a manifestat din primitivitatea timpurilor.“ De aceia începem și noi cu Egiptenii ?

Egiptul, monarchie absolutistică pe acelea vremuri, putea să cunoască doar libertatea individuală a suveranului. El privea poporul său ca pe o turmă. Libertatea individuală de astăzi cu toate manifestările ei era necunoscută, prin urmare nu putem vorbi despre aceasta în sensul pri-

mei noastre definiții căci legea în acele vremuri nu era respectată.

„Societatea era o piramidă susținută la temelie de sclavi și proletari.“ Din concepția juridică indiană — în epoca vedelor — regimul pare a fi fost mai mult egalitar căci găsim sclavi fără a găsi o clasă servilă, așadar nu găsim clasa socială a cărei libertăți să fie limitate dar care clasă avea situația socială a sclavajului. Perioada Brahmanică, deja, cunoaște cea mai riguroasă împărțire în caste, care împărțire are menirea de a arăta fiecăruia drepturile cari îi compet, atât cele politice cât și cele sociale.“

Budhismul (i. Chr. V. secole) cu învățăturile lui propaga egalitatea oamenilor. Drepturile sunt o consecință a naturii umane, deci fieștecare le are fără ca cineva să i-le confere. Aceste ideale concepții de libertate individuală erau numai propagate de casta preoților cari se nizuiau pe toate terenele să scoată din mâinile laicilor conducerea politică.

Mengcse (372—289 a. Cr.) — discipolul lui Confucius — pretindea și el drepturi și libertate poporului. Este un filosof prea revoluționar pentru timpurile sale. Tiranii îi numește vagabonzi ordinari cari prin lipsuri și mizerii împing poporul la crime ca pe urmă să-l pedepsească cu moartea pentru acel fapt al cărui singură cauză este chiar tiranul judecător.

La greci găsim o situație foarte interesantă pentru libertatea individuală. Cele două state grecești — puternicul regat spartan și tot atât de puternica republică atheniană — au avut castelele lor sociale — între cari și sclavi — bazate pe diferite sisteme de clasare. Legile lui Lycurg în Sparta pun la baza diviziunii sociale originea etnică. Dorienilor spartani li era încredințată conducerea lucrurilor publice și războiul, ceilalți nu aveau acest drept decât cel al munci. — În Athena Solon împarte și dă drepturi cetățenilor după avere. Așadar libertatea individuală în Sparta era în funcție de originea etnică iar în Athena banul îți asigură drepturi mai multe și mai mari.

Aceasta a fost starea de fapt. Vom arăta aci câteva păreri de ale filosofilor greci cari s'au ocupat de libertatea individuală.

Pytagora și Herakleitos recunosc numai aristocrația inteligenții. Demokritos e un convins democrat. Sofistul Lykofron pretinde ștergerea nobilimei și în fine Alkidamas arată sclăvia cași o creație nenaturală a societății.

Trecem la Romani. Regele Șervius Tullius clasează cetățenii după avere cum odinioară o făcea aceasta Solon în Athena. Regalitatea nu aduce alte inovații pentru libertatea individuală. „Perioada republicană se caracterizează prin lupte crâncene și îndelungate între patricieni și plebei cari obțin unul câte unul drepturile politice și sociale. În ansamblul acestor lupte se amestecară și sclavii, când cu răscoala lor sub conducerea lui Spartacus.

Legea celor XII table a avut în primul rând menirea să fixeze într'un mod vădit drepturile cetățenilor cari nu mai aveau încrederea în patricii. Luptele civile însă, cari au făcut să scadă atât de mult siguranța de drept și prestigiul republicei au împins fatal spre imperiu, care a fost capabil să curmeze anarhia politică și implicit cea legală, dar care la rândul său a concentrat puterea în mâna unui singur om, stăpânitor atotputernic, pentru care *dominica potestas* și *patria potestas* ale patriciului roman, erau mici și neîndestulitoare.

Sub stăpânirea împăratului August se născu în Vifleim cel mai mare și mai generos luptător pe care l-a avut cândva omenirea, pentru egalitatea dintre oameni, Isus Christos

În perioada năvălirilor barbare cari se succedară până pe vremea lui Carol Magnu inegalitatea civilă și politică se menține. Sclavajul e același. Dreptul roman care în definitiv nu cedează în fața dreptului teutonic al cuceritorilor reglementează și pe mai departe raporturile de drept suferind influința acestui din urmă.

În evul mediu numai după ce trec aceste valuri ale metamorfosei etnice putem ca să vorbim despre libertatea

individuală căci în acest timp avem năvălirile barbare. Evul mediu ne aduce servajul. O formă mai indulcită a sclavajului. Servul își avea familia și rânduiala sa casnică, ba chiar era proprietar îngăduit asupra unei anumite părți din rodul muncii sale, nu era liber însă în altă privință. Clasele sociale existând și în aceste vremuri ele se formează mai mult pe baza ocupațiilor exercitate. Muncitorul pământului era servul cu libertăți sociale reduse, micul industriaș și comerciant forma clasa de mijloc cu mai multă libertate iar seniorul, supus și el regelui, era deja liber așa cum înțelegem noi astăzi libertatea pentru toți.

În 1642 englezii decapitară regele lor despotic — Carol I. în cadrele unei revoluții. Și aceasta e o luptă pentru libertate. Poporul englez, care primadata s'a organizat pe bazele parlamentare nu putea să tolereze încălcarea personalității sale naționale atunci când regele a încercat să-i impună o directivă în politica sa externă apoi disolvând parlamentul a adus cea mai mare jignire conștiinței acestui popor. Habeas Corpus act din anul 1679 este o consecință a celor întâmplate cu Carol I.

Am ajuns la revoluția franceză. Constituanta franceză din 1789 în primul său articol s'a grăbit să garanteze libertatea individuală. Viața constituțională pe care au ajuns să o cunoască azi aproape toate popoarele — cu puține excepții — este sprijinită pe această fundamentală libertate a cetățeanului.

Nu este dreptate contra dreptății, dreptate fără care nu-i nimic pe pământ de cât o viață fără demnitate și o moarte fără speranță.

ROYER COLLAR

*

Cine n'are caracter, nu-i om, e un lucru.

CHAMFORT

Moartea lui Mihaiu Viteazu

MIHAI VITEAZU

DRAMĂ IN 5 ACTE.

Actul III

Odata de lucru a lui Mihai: Tavanul în bârne de stejar. Ferestrele cu fii-re, în peretele de la dreapta cât și în cel de la stanga, câte o ușă grea de stejar bătută în fier în un canat fiecare. Păreții într'o singură vopsea, pe cel din mij-loc o cruce mare de lemn negru cu Hristos în fildeș.

O masă de stejar plină de hărți și de hârtii, fotoliul de stejar și câteva scaune de stejar mai simplu. Pe jos parchet și lângă zid un pat de lemn aco-perit cu covoare orientale și două perini în piele de Cordova. Mihai poartă o tu-nică de catifea bordo închis, pantaloni, cisme lipite de picior, pantofi largi galbe-ni în picioare și închiși cu un cordon lat de piele.

SCENA I

MIHAI (singur)

De ar sfârși azi Banul tocmelile cu Heneberg! Iscoadele ce am trimes spun că unguri duc lipsă de toate și s'au inperechiat. De ar fi Basta alt om, ne-am da frățeste mână și i-am face praf. Dar ce să-i faci, Basta tot Basta! Umblă cu șoalda și de geaba tot că odată iscălită învoirea dintre Împăratul cu mine, numai are loc de învârteală, o să joace cum o să-i cânt. Ce păcat că așa de bună catană, are un suflet așa de hain. Dar eu nu-i sunt vrășmaș! Vorbele lui nu mi-au făcut decât bine; au adus pe Împăratul la gândul a se rudi cu mine. N'a gândit Basta că o să iese lucrul așa, că de știa nu umbla cu tolba de min-ciuni. Mă țemeam că Doamna, o să-mi facă greutăți, dar a fost înțeleaptă și s'a învoit numai decât la despărțenie. Nu știu ce o fi cu Velica Cenga când o afla.

SCENA II

MIHAI și MAICA TEOFANA

Teofana (Intrând pe ușa din dreapta) Ești singur Măria Ta.

MIHAI (sculându-se de pe jeli).

Singur mamă. Adăsta numai pe Manta să-mi aducă veste că a sfârșit tocmeala cu Heneberg.

TEOFANA

Veni să te provestesc că Doamna a întors vorba; țipă că ea n'are bărbat de lăsat și că nu pleacă de lângă Măria Ta.

MIHAI

De ce i-a năzărit așa dintr'o dată.

TEOFANA

Nu știu, dar s'a schimbat de tot. Vine acuși ca să-ți spue că nu-și dă învoirea la despărțenie.

MIHAI.

Pare că e nevoie de învoirea ei!

UN SERVITOR

Măria Sa Doamna!

MIHAI

Să pofească!

TEOFANA

Eu mă duc

MIHAI

Cum vrei Dumneata, mamă.

Teofana iese pe ușa din dreapta, pe când Doamna intră pe cea din stânga

ȘCENA III

MIHAI și DOAMNA

MIHAI

Nu mă adăstam la cinstea asta! Poftim de stai, Măria Ta.

DOAMNA (luând loc pe fotoliul în care stătuse Teofana) Credeam că Maica Teofana te-a vestit că voi să-ți vorbesc serios.

MIHAI

Măria Ta vorbești totdeauna serios. Nu era nevoie să-mi spue Maica Teofana acest lucru. Mama mi-a spus însă, că ești supărată.

DOAMNA

Cum să nu fiu supărată, când îți bați așa joc de mine?

MIHAI

Nu te înțeleg de loc. Când și cum fmi bat eu joc de Măria Ta?

DOAMNA

Eu te-aș întreba când nu ți-ai râs de mine. Ți-am răbdat dragostile cu cărciumăreasa ceia. Nu zic nimic de ce faci cu Velica; dar să mă dai afară din casă ca pe o cârpă, asta nu se poate.

MIHAI

Mai întâi că nu te dau afară ci Sfintele Canoane ne poruncesc să ne despărțim, că ne-am luat în afară de lege neamuri fiind.

DOAMNA

Tocmai acum te-ai trezit?

MIHAI

Când mi-au adus aminte, cei ce știu legea. Si apoi eri nu vorbeai așa.

DOAMNA

Ieri, m'a amețit Banul Manta cu sfaturile lui politicești și Măria Ta cu vorbe dulci. Azi nu mai sunt a de eri, să știi.

MIHAI

Pentru care cuvânt?

DOAMNA

Ca să apăr drepturile fiului nostru de care Măria Ta nu te sinchisești.

MIHAI

Nu e drept, am însărcinat pe Manta să-i apere cât mai tare drepturile și pe cât omeneste e cu puțință i-le voi asigura.

DOAMNA

Și eu?

MIHAI

Mi se pare că a trăi în belșug lângă Viena ca Prințesă de Frohordsdorf nu e puțin lucru.

DOAMNA

Pentru mine ai cerut o moșie și Velica va căpăta două. Mai mult te gândești la Velica decât la mine, și vrei să fii mulțumită?

MIHAI

De castelul din Frohordsdorf ține șapte sate mari și bogate, castelul însuși e giuvaer; pe când Velica va trebui să se mulțumească cu două moșioare ce nu dau nici atât cât unul din satele dela Frohordsdorf și cu un foisor de vânătoare.

DOAMNA

Și o faceți și contesă pe ea asupra. Asta e prea mult! Nu admit!

Ce nu admiți ?

MIHAI

DOAMNA

Ca Velica Genga să fie tratată mai bine de cât Doamna lui Mihaiu Vodă.

MIHAI

Nu e deloc tratată mai bine. Deși os domnesc, nepoată de domn al țării Românești, Velica nu va fi decât contesa Genga, pe când Măria Ta o să fi Prințesa de Frohrsdorf.

DOAMNA

O fi ea Velica os domnesc, dar ea nu e os împărătesc ca mine.

MIHAI

Asta o spuneți voi Cantacuzineștii, dar nimeni n'a văzut cu ochii brisov că vă trageți din cei ce au împărțit la Țarigrad.

DOAMNA

Acum îți bați joc și de neamul meu.

MIHAI

Dar de loc. Recunosc că sunteți de neam mare boeresc, că v'ați încuscrit cu Domniș Țării Românești și ai Moldovei. Cum mi-ași bate joc de o familie care mi-a dat ajutor pe vremuri și al cărui sânge curge în vinele fiului meu iubit ?

DOAMNA

Nu numai că te-a ajutat pe vremuri dar unchii mei și acum lucrează pentru Măria Ta. Mi-au scris eri că Sultantul e gata să-ți dea Domnia Țării Românești pe viață și apoi lui Pătrașcu, numai să te desfac de împăratul. Dacă vrei îți dau scrisorile să le citești.

MIHAI

Dacă ista e ajutorul pe care mi-l dau Cantacuzineștii, le foarte mulțumesc. Cu d'alte astea au izbutit să-l facă pe împăratul bănului, și unelțirile astea a lor au hotărât pe împăratul să-mi ceară a mă despărți de Măria Ta.

DOAMNA

Astea-s vorbe !

MIHAI

Nu crezi ? Intreabă pe Henneberg și are să-ți spue tocmă așa.

DOAMNA

Ești obrocit de Velica.

MIHAI

Ce se potrivește.

DOAMNA

Măria Ta poți face ce vrei, dar să știi că eu n'am bărbat de lăsat.

MIHAI

Cine te-a învățat să vorbești așa, habar n'are de ce e vorba. Ți-am mai spus odată noi nu ne despărțim noi, pe noi ne desparte legea și canoanele.

DOAMNA (plângând)

Mihai, de ce ești rău? Nu vezi cât sufăr. Renunță te rog (vrea să-i dea ingenunche).

MIHAI (ridicând'o)

Nu știu pâna unde dragostea de mine te-a îndemnat la ceiace-faci.

DOAMNA

Îți jur.

MIHAI

Vrei să te cred, Stanco. Admit că amintirile unui trecut dulce, ți-au venit acum în minte. Trecutul acela nu-l uit nici eu, dar vezi draga mea eu azi nu sunt stăpân pe situație. Viitorul fiului nostru depinde cu totul de ce voi mai putea face eu de acum înainte, și nimic numai pot, numai voi, să fac decât cu ajutorul Impăratului. Ți-am spus și îți jur, că nici prin gând nu mi-a trecut la despărțenie, ea ne este impusă la amândoi de Impăratul. N'avem încotro nici unul nici altul. De aceia te rog Stanco, nu mă amări cu nevricalele tale. Ce cuminte erai când m'ai sfătuit la jertfă pentru ca să poți face din românimea toată un norod stăpân pe întreaga țara lui. Ai zis că îmi dai pildă de jertfire pentru binele obștesc. Cine ți-a schimbat gândul?

DOAMNA

Nimeni. Am auzit doar că poți ajunge aici și cu ajutor turcesc.

MIHAI

Nu-i adevărat! Și de a fi cu puțință, tot n'ar fi bine.

DOAMNA

De ce?

MIHAI

Că turcii după ce ar zdrobi pe ceilalți creștini, ne'ar strivi în urmă pe noi. Ne-am alege cu rușinea de a fi trădat pe creștini. Asta nu o voi face eu, nu o vor face românii.

DOAMNA

Atunci?

MIHAI

Atunci lasă pe mine. Nu pleca urechea la gura intriganților. Ai încredere în steaua mea și a neamului meu. N'are să-ți fie rău, crede-mă. Fil cuminte, (sărută mâna).

DOAMNA (înduișată și pe jumătate convinsă)

Atunci mă duc. Te las cu ei. (ese)

SCENA IV.

MIHAI și KLIENKIEVICZ

Un servitor

Pan Klienkievicz, roagă pe Măria Sa să-l primească.

MIHAI

Să poftească!

KLIENKIEVICZ

Sărut mâinile și picioarele Înălțimei Tale.

MIHAI

Ce este?

KLIENKIEVICZ

Strălucite Stăpâne, sprijinitorul meu cel bun, eu sunt un prost.

MIHAI

Numai prost nu ești.

KLIENKIEVICZ

Un bețiv.

MIHAI

Asta nu pot tăgădul.

KLIENKIEVICZ

Da așa nătărău cum sunt, am o inimă care numai bate decât pentru Înălțimea Ta. Și tocmai pentru că nu iubesc pe nimeni în lume ca pe Măria Ta, care m'ai luat pe lângă Măria Ta și nu m'ai lăsat să mor de foame ca un câine rătăcitor, venii acum.

MIHAI

La ce veniși?

KLIENKIEVICZ

Să spun Înălțimei Voastre că Domnul Marele Ban mi-a dat de am scris în latinește un tratat secret cu Impăratul.

MIHAI

Și l'ai scris?

KLIENKIEVICZ

Scris.

MIHAI

Așa cum se cade unui secretar al Domniei Mele pentru scrisorile latine și cele grecești.

KLIENKIEVICZ

În tocmai, Strălucite Stăpâne.

MIHAI

Și acum vrei să mă heretisești, ca să capeți bacșișul? Adastă să vie Manta.

KLIENKIEVICZ

Pentru bacșiș eu sunt totdeauna gafa. Pentru heretisit, aș mai fi dorit ceva.

MIHAI

Ce anume ?

KLIENKIEVICZ

Ași fi dorit ca Impăratul să vă recunoască de Rege al Daciei.

MIHAI

Dacă nu s'a putut? Și apoi eu nu sunt fudul.

KLIENKIEVICZ

Dar suntem noi, pentru înălțimea Ta !

MIHAI

Fratele meu Petre Vodă Cercel, carele fusese în Țara Franțuzească zicea :
Le mieux est l'enemi du bien. Să ne mulțumim cu ce se poate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

KLIENKIEVICZ

Dar dacă se poate altfel ?

MIHAI

Nu se poate !

KLIENKIEVICZ

Ba se poate, și dacă Strălucitul meu Stăpân îmi dă voe, îi pot arăta numai decât că se poate.

MIHAI

Vorbește, de...

KLIENKIEVICZ

Am aici scrisori de la verii mei din Varșovia. Dieta e satulă de cei ce se perindă pe Tronul Poloniei, Republica Poloneză are lipsă de un rege viteaz și toți și-au aruncat ochii la înălțimea Ta. Un cuvânt numai și ești Rege al Poloniei. Poruncește numai.

MIHAI

Și Țara Românească? Românii mei pe mâna cui rămân?

KLIENKIEVICZ

Regele Poloniei când e Mihaiu Viteazu, poate ușor face pe fiul său Pătrașcu Domn al Țării Românești și al Moldovei.

MIHAI

Și Ardealul să-l las ungurilor ăia ?

KLIENKIEVICZ

Nu zic asta, Mihai Viteazu Rege al Poloniei poate trata altfel cu împăratul privitor la Transilvania, de cât Mihai Vodă în castelul Finiş.

MIHAI

Vorbit-ai cu Banul, în privința asta ?

KLINKIEVICZ

Am vorbit, dar Exelența Sa nu a înțeles măreția planului meu.

MIHAI

Ce a zis ?

KLIENKIEVICZ

A spus că Mihai Vodă nu trebuie să se gândească la ambiția lui personală, ci mai întâi la românime și la creștinătate. Eu, Strălucite Stăpân, eu nu mă gândesc decât la Stăpânul meu și rog prea plecat pe Înălțimea Voastră să poruncească ce am de răspuns la Varșovia.

MIHAI

Nimic. Banul Manta a gândit la fel cu Domnia Mea. Eu una îți mai poruncesc: Nimănui să nu mai vorbești de astfel de lucruri că pun de-ți taie nasu și urechile. Ai înțeles ?

KLIENKIEVICZ

Imi pare foarte rău că n'am putut convinge pe Înălțimea Ta să primească Coroana Poloniei, dar am înțeles și ascult.

Acelaș servitor

Exelența Sa Domnul Marele Ban.

MIHAI

Poftească, (scoate un pumn de aur din busonar și dându-i lui Klienkievicz cu blândeșă). Acum dute.

Ese cu servitorul împreună.

SCENA V.

MIHAI ȘI MANTA

MANTA

Venii să fac cu toată smerenia cunoscut Mării Tale că am ajuns la deplină înțelegere cu Conte de Henneberg și am iscălit tratatul amândoi, așa cum am fost imputerniciți. Cred că am făcut tot ce se putea și nu mă îndoiesc cătuși de puțin că roadele invoeli acestuia vor fi din cele mai fericite pentru Măria Ta și pentru neamul românesc.

Să trăești Măria Ta!

MIHAI

Și eu cred că are să fie de acum înainte tot bine, și-ți mulțumesc, Arhon Ban, pentru sordia și patriotismul cu care m'ai slujit și de data asta. (Îl îmbrățișează și îl pune pe scaun lângă el). Acum i-a spune, avut-ai mult de asodat ?

MANTA

Nu zic că a fost ușor, dar nici prea greu n'a fost. Totul a fost că s'a încredințat solia de buna Măriei Tale credință. De aceea am și isbutit așa de lesne, în articolul 5 se lămuresc că numai feciorii ce-ți va da Dumnezeu de la Arhiducesă vor trece la moștenirea Coroanei înainte de Pătrașcu Vodă. În gândul lor era să pue și pe fete înainte-i. S'a convenit că fetele nu au drept la tron decât în urma lui Pătrașcu și a urmașilor lui. Apoi în art. 7 am lămurit bine, că Principatul de Frohsdorf îl moștenește, la moartea Doamnei, Pătrașcu Vodă și urmașii lui, așa că nu se va mai întoarce Împăratului decât când Pătrașcu Vodă au urmașii lui or moșteni Coroana Daciei.

MIHAI

Bravos. Vin să te mai sărut odată. (Îl îmbrățișează din nou și după o pauză). Dar cu Velica ce ai făcut ?

MANTA

Pricina asta a fost cea mai grea, dar și aci am avut noroc. Heeneberg nu voia în ruptul capului să aibe un venit de cel puțin cinci sute de galbeni și că Împăratul o va face Contesă, zicea că nu are imputernicirea la asta, dar când i-am spus că Măria Ta mai bine îți ei lumea în cap de cât să nu-i asigure Coconei Velicăi cinstea ce i se cuvine, s'a învoit și la asta.

MIHAI

Nu știi cât îți sunt de recunoscător, că ai obținut și pentru Velica tot ce era în drept să cer pentru dânsa.

MANTA

Diseară după cină, Contele va supune Măriei Tale spre ratificare tractatul și-și va lua ziua bună, ca mâine în zori de zi pleacă la Praga.

MIHAI

Bine. Acum du-te rogu-te de la toate măsurile cuviincioase pentru întovărășirea Contelui de o ceată de călărași sdraveni și credincioși și trimite-mi pe Martonfy la mine.

MANTA

E dincolo. Adastă porunci de la Măria Ta.

MIHAI

Încă un cuvânt. A fost Klinkievicz aici, și mi-a vorbit cu foc mare de Polonia.

MANTA

Mi-a vorbit și mie, dar l'am trimis să se plimbe.

MIHAI

Așa și eu. I-am spus că de aud că mai vorbește așa pun de-i taie nasul și urechile numai decât.

MANTA

Bine ai făcut Măria Ta, că ai fost aspru cu leahul ista, că mie nu-mi mai inspiră nici o încredere după ce l'am auzit vorbind așa. Bănuesc că s'a vândut lui Basta.

MIHAI

Asta hotărât nu, dar cum ține mult la mine și e cam nemînșos, nu ar fi de mirare ca Basta prin cine știe cine, se slujește de el, ca să capete dovezi în potriva mea. De aceia l'am și luat de sus, de l'am înspăimântat (Manta iese).

SCENA VI.

MIHAI și MARTONFY

MIHAI

Pe unde umbli, Căpitane ?

BCU Cluj / Central Library Cluj

Am fost aci adăstând porunci de la Măria Ta.

MIHAI

Ascultă Lajos, cum stai tu cu Zanfira ?

MARTONFY

Cred, că destul de bine. Doamna Pucz mă primește tot așa de amabil cași mai înainte.

MIHAI

Atât nu e destul. Tu o iubești vād eu ; spusu-i-o-ai, și ea ce zice ?

MARTONFY

Mi-a făgăduit că se va logodi cu mine, pe dată ce trebile Măriei Tale imi vor da răgaz să facem nunta.

MIHAI

Mă bucur și să știi că vă cunun eu. Am să te fac Comandir al întregii mele cavalerii ușoare și dacă mi-o ajuta Dumnezeu să scot pe turci din Lugoj și din Timișoara, te fac Ban al Severinului.

MARTONFY

Să-ți ajute Dumnezeu, Măria Ta.

MIHAI

Acum alta. Auzit-ai de Invoiala ce am făcut azi cu Conte de Henneberg ?

MARTONFY

Ceva, pușin.

MIHAI

Apoi să-ți spun : Impăratul îmi cere să mă desfac de Doamna și de Cucoana Velica.

MARTONFY

Și de Doamna Genga ?

MIHAI

Ba mai mult trebuie să plece din țară. Nu se poate altfel. Am isbit să capăt de la Impăratul două moșii în Stiria și titlul de Contesă.

MARTONFY

Foarte frumos !

MIHAI

Nu e așa ? Și cât m'am luptat până să-i capăt favorurile de care-ți vorbesc. Mă tem însă că n'are să fie mulțumită. O să se socotească persecutată de nemți și trădată de mine. Nu voi să judece lucrurile astfel și o să mă duc eu la Cetatea să-i explic totul peste câteva zile. Doresc însă s'o găesc pregătită. Pornește dar numai decât la Cetatea, și explică-i cum stau lucrurile de ce a trebuit să mă invoesc și cu asta.

MARTONFY

Spătarul mi-a dat comanda escortei că trebuie să însoțească pe Conte de Henneberg până la Oradea.

MIHAI

Du te de-i spune că am zis să pue în capul excortei alt ofițer, că pe tine te-am trimis să vezi unde să-mi mut tabăra, ca să mă apropiu de oștirea lui Basta. Și fă-mi treaba la Cetea. Spunele că în drum spre câmpia Turdei, mă voi opri pe la ele, să le dau bună ziua. Drum bun și fii diplomat.

MARTONFY

Să trăiți Măria Ta !

Cortina cade

(Continuare în Nr viitor)

Filosofie, istorie și arte.

Știința Vieții.

(Filozofia lui Ollé-Laprune)

Strălucit elev a lui Caro, Ollé Lapune deveni maestru de Conferențe la Școala Normală din Paris, la catedra de filozofia dogmatică. Susținu la 1880 la Sorbona teza sa de doctorat despre „*Certitudinea morală*” unde sdrobia totodată determinismul naturalist al lui Taine și spiritualismul raționalist al școalelor contimporane.

Discuția publică fu strălucită și... *zugrumată*, cum o mărturisă profesorul și admiratorul său Caro (care prezida primirea solemnă). De ce *zugrumată*? Pentru că Caro se înfricoșă de loviturile strașnice primite de filozofiile greșite de atunci. Caro curmă discuția pentru a proteja genialul său elev de un succes prea mare. Cluj / Central University Library Cluj

Ollé-Laprune prin scris protestă hotărât și respectuos împotriva timidității lui Caro stabilind admirabil doctrina responsabilității intelectuale care respinge deasemenea și neutralitatea și intoleranța.

Totuși puternicele convingeri ale lui Ollé-Laprune fuseseră prezentate logic, metodic, fără provocare precum fără reticență. Determinismul și raționalismul erau spulberați și *renașterea spirituală* începu și se afirmă biruitoare!

Intre admiratorii săi amintim leader-ul socialiștilor, faimosul *Jean Jaurès* care fu întâiul iscălitor al scrisoarei de protestare când un ministru francmason îl *suspendă*, timp de un an din motivul convingerilor sale creștine.

Anul următor începu cu un succes mai mare lecțiile sale de Sorbona și era primit la Institutul Franței ca membru al Academiei de *Științe morale și politice*.

Minte pătrunzătoare și inima nobile, intuitiv și deductiv, analist eminent al filozofiilor din trecut și contimporane, a lăsat arii sale și chiar omenirii o adevărată sinteză pe care am

numi-o: *știința vieții*. Filozofia sa e și practică: a însuflețit viteaza generațiune a războiului și călăuzește încă biruințele intelectuale ale *renașterii* franceze, italiene și spaniole de acum.

Iată acum idea generală a Sintezei sale pe care îndrăsnim să-o chemăm „*Știința Vieții*.”

Întâiu pentru el a filozofa a fost numai și numai a căuta adevărul pentru a-l găsi și după ce omul l'a găsit, să-l trăiască. Adevărul ne conduce spre bine, și la rândul său binele, ne conduce spre adevăr mai deplin cunoscut; așa spune spre adevărul *experimentat*.

Idea stăpânitoare a măestrului de la Paris a fost solidaritatea strânsă între adevăr și bine deci ca consecință, e datorința noastră să căutăm adevărul nu numai în teorie și prin mintea singură, dar și prin voința și inima, adică „din tot sufletul nostru” cu toate facultățile noastre, cum spunea deja Platon. Tot din motivul acela spune proverbul german că „dorința e mama gândirii” și Paul Bourget, regele romancierilor moderni, a dovedit de zece ori următoarea lege psihologică: „trăiește, conform gândirilor tale dar dacă nu vrei cumva să gândești conform *vieții* tale.”

Experiența de fiecare zi și în fiecare om dovedește că în exercițiul său concret inteligența implică și alt concurs decât al său propriu. Cunoștința chiar filozofică, certitudinea chiar rațională nu este funcțiunea minții singure și a rațiunii singure. Și credința este un element integrant al științei, precum știința al credinței; va să zică lumina minții e totdeauna solidară cu viața ființei; va să zică filozofia este într'un mod indisolubil atârnată de rațiune și de suflet; va să zică în sfârșit, nici gândirea nu este de ajuns vieții, nici viața nu-și găsește în sine însăși lumina proprie, putere și lege totală. Iar voința, iubirea și practica celor afirmate sau crezute dau cunoștinței perfecția dorită. Cum? Transformând știința în înțelepciune și convingere... practică, făcând să judecăm de toate într'un mod *experimental*, simțit, trăit, experimentat.

Tocmai acest principiu de o filozofie *integrală* la care au de colaborat toate puterile noastre interzicea lui Ollé-Laprune

să separe în el creștinul de gânditorul. A se priva de lumina credinței i-ar fi părut o lipsă de logică precum și de curaj. Indreptându-se către adevăr cu tot sufletul său a văzut, a simțit, a trăit... fericita armonie și imbinarea roditoare a rațiunii și a credinței. Fu Creștin adânc convins și totuși de o perfectă toleranță pentru cei cari gândeau altcum decât el.

Și precum se poate spune că *tomismul* e prelungirea, *in eadem linea et in eodem sensu*, a *aristotelismului* celui mai autentic, adevărurile dogmatice ale teologiei creștine sunt prelungirea, precisarea, complectarea, iluminarea, întărirea și încoronarea filozofiei raționale sau a *simțului comun*.

Rațiunea naturală, *fără credință*, dovedește și stabilește existența lui Dumnezeu, nemurirea sufletului precum și libertatea și valoarea *datorinței*. Dar fundamentul acestor adevăruri supreme, garanța fecundității lor, valoarea lor educativă (individuală, familiară sau socială), numai cu dogmatica creștină, iluminată de splendoarele credinței, le putem asigura... pe deplin, și la toți, chiar la cei mai ignoranți. Și aici cât de ușor ne-ar fi să confirmăm prin dovezile faptelor *istorice* (individuale sau colective, naționale sau chiar universale) cum și de ce legile vieții și ale *progresului* sunt conforme celor spuse de rațiunea iluminată de credință. În creștinismul cel autentic și în el singur găsim nizuință către ideal nu numai *afectivă* și *răsleață*, dar *efectivă* și *generalizată* în timp, spațiu și clasele sociale cele mai sărace și ignorante.¹⁾

Adevărurile cele mai vitale pentru progresul individual, familial și social nu se găsesc, *complete* și *pure*, ușor și la toți, afară de Biserica adevărată. Numai în ea și prin ea, acestea adevărurile găsesc *eficacitatea* lor.

Pentru intelectualul care nu rămâne (cum se zice) izolat în *turnul său de fildeș* această conformitate religiei noastre cu cele mai adânce aspirațiuni ale naturii umane e pecetul adevărului creștinesc. Sunt necredincioși leali și buni, dar divorțul pronunțat de azi între viață și filozofie, nu poate dura indefinit.

¹⁾ De pildă în valoroasele cărți: „*Inapoi către Biserica-mamă*” și „*Marca adevăratului inel*” fostul protestant profesorul von Ruville ne-ar lămurii despre ruina doctrinală, morală și chiar liturgică a protestantismului luteran.

Unitatea Voințelor sincere poate prepara dar nu poate suplini unitatea credinței. Pentru un credincios acțiunea morală este consecința luminii; pentru cine nu crede, este o etapă către lumină. Teza lui Ollé-Laprune în cartea sa „Isvoarele păcii intelectuale” este tocmai următoarea: „Nu este unirea Voințelor într'o singură și aceeași acțiune fără unirea minților într'o singură și aceeași doctrină.” Deci numai Biserica adevărată poate realiza *progresul* omenirii. Singură e combătută pentrucă *singura* este *singurul leac* radical împotriva rău. lui radical al lumii moderne.

A. Marianus

« BULLETIN LITERAR »

BCU Cluj / Central Library Cluj

Faust

(O revizuire a valorilor)

Revizuirea valorilor chiar literare se impune oricărui critic. Se impune și mai vârtos când e vorba de o operă editată din nou în traduceri nouă.

Scara Valorilor e felurită dar suntem dintre acei care judecă că *Faustul* lui Goethe a fost lăudat peste măsură. Vom da întâiu conținutul operei în rezumatul foarte bun al Enciclopediei Minerva, pentru a lua și mai bine asupra noastră responsabilitatea revizuirii pe care o încercăm cu *critica* fundamentală.

§ 1 Conținutul

Faust, drama germernă de Goethe. Cuprinde 2 părți și e inspirată din legenda dramatică alui *Faust*. La ea Goethe a lucrat tot timpul până la vârsta de 82 ani (1831), adică 60 ani, punând toată experiența lui de om și de poet la contribuție și ridicându se în cadrul legendei, la o concepție general omenească despre rosurile vieții

și ale lumii, în care găsim lupta dintre credință și știință, dintre realitatea imperfectă și idealul de neatins. Faust este omul însetat de dorul cunoașterii absolute și de aceea străbate toate domeniile științei, fără a-și găsi mulțumirea visată. Nici chiar magia (vrăjitoria) nu-i folosește la nimic. Deacea se hotărăște să se desfacă de legăturile trupești și vrea să bea otravă, dar tocmai atunci sună clopotele învierii Mântuitorului, care-i aduc aminte de anii copilăriei cu credințele ei fermecătoare și Faust se hotărăște să reclădească în sufletul-i sbuciumat credința în Dumnezeu; dar îndoiala îl cucerește din nou și sufletul i-se apropie de dracul pe care-l întâlnește pe stradă întruchipat în câine, și îl ia acasă. Acolo, invocând pe diavolul după cărțile vechi de vrăjitorie, apare Mephistopheles (dracul) transformându-se din câine în chipul unui scholast călător, care se înățișează ca „spiritul negării absolute”. Mephistopheles promite lui Faust să-i dea fericirea pământească în schimbul sufletului. Se face contractul, iscălit cu sângele lui Faust. Mephistopheles îl duce apoi în diferite locuri și situații ispititoare, până ce întâlnește pe fermecătoarea Gretchen (Margareta) pentru care Faust se pasionează, dar duhul răului învinge pe Faust în patima bucuriei joshnice a simțurilor.

El o seduce, apoi îl omoară mama, pe fratele său Valentin și în urmă o părăsește. Gretchen își ucide copilul, fruct al dragostei cu Faust, și e închisă. Faust furios contra lui Mephisto, care-i ascunsese soarta Margaretei, vrea să rupă legământul, apoi cuprins de îndoială îi cere ajutorul să salveze pe Gretchen. Aceasta ezită și la apariția lui Mephisto, moare.

O voce de sus îi proclamă iertarea, câștigată prin căință. Faust e luat de Mephisto pe când cuvintele lui Gretchen îi mai răsună încă în urechi.

Aici se termină partea I. În partea II, Faust e dus de Mephisto prin alte peripeții și epoci (viața de curte, viața de stat și financiară, lumea clasică cu idealul ei de frumsețe (Helena) în lumea artelor nimic nu-l mai satisface însă. Numai activitatea practică, „fapta,” îl salvează; în muncă pentru alții își găsește potolirea svârcolirilor sale nesfârșite. În clipa aceasta Faust expiră, dar e luat din Ghiarele lui Mephisto de îngeri, cari-l proclamă nemuritor cu cuvintele; „Cine se străduiește mereu în viață, acela este mântui”.

§ 2. Ceva din viața și caracterul lui Goethe.

Pentru a judeca obiectiv Faustul lui Goethe trebuie să amintim câteva lucruri mai însemnate din *viața și opera* autorului.

Fiind tânăr, Goethe se ocupase, ca odihnă, de alchimie și magie. Dar geniul său se formă numai la Strasburg unde, cu toate că era jurist, se întâlnea des cu criticul Herder. Tot aici cunoscuse fiica unui pastor, Frederica, pe care o va iubi dar așa de egoist că mai târziu ea va muri de desperare.

Tinerul lui Goethe care cunoștea literaturi clasice: elină, latină, ebraica, franceză și germana, Herder emancipatul, îi va lăuda originalitatea lui Osstan, Shakespeare și Rousseau. Il va îndruma în mișcarea romantică *Strum und Drang* (Asalt și Năvală) unde individualismul său caracteristic își va croi drumul mai iute și mai ușor. Așa Herder a îndepărtat pe Goethe de o producție clasică mai perfectă cum sunt *ifigenia*, *lied*-urile, Herman și Dorotea, baladele sale, unde naturalul, viața, adevărul, simplitatea precum și expresiunea sunt ...desăvârșite.

Teatrul său e discutabil. *Goetz de Berlichingen* poate fi o dramă shakespeariană, totuși are părți deconcertante și fără logică, Acțiunea șovăește la fiecare pas, către sfârșit e desordinată și demsurată ca în câteva filme de categoria treia.

Sensibil, imaginativ, voluntar, Goethe a fost și erudit dar nu savant nici mai ales filosof sau într'adevăr înțelept.

Avea multe cunoștințe (cum o mărturisesc *Optica* sa și *Teoria Culorilor*) dar Goethe n'a știut să le controleze și armonizeze. *Eclectismul* său dovedește mai ales incapacitatea sa în realizarea unei *sinteze organice*.

Cum afirmăm o disproporție între meritele lui Goethe și succesele sale, între gloria și valoarea sa ?

Întâiu Goethe n'a fost pe deplin un *caracter*; deoarece i-a lipsit bunătatea sau cel puțin o doză potrivită de altruism sau filantropie. Egoismul său (în parte moștenit, în parte crescut de mama sa și de el) nemilos, brutal, implacabil, nedrept și monstruos chiar e mărturisit de admiratorii săi. A realizat programul *supraomului* înainte ca Nietzsche să fi dat formula *übermensch*-ului. Fidelitatea discrețiunea și chiar simțul dreptății au lipsit nu numai față de femeile iubite ci chiar față de fiul, de binefăcătorul și de prietenul său, Schiller.

Cât despre credința sa, Goethe mărturisește în memoriile sale că, constrâns (într'o discuție, de cătră savantul Lavater) să se pronunțe sau pentru ateism sau pentru creștinism nu vede mare dificultate în . . . ateism.

De fapt Goethe n'avea altă lege, alt cult, altă iubire și alt ideal decât . . . *Goethe* Nu cunosc în istoria literaturilor moderne exemplul mai caracteristic unui egoism așa de radical, exclusiv, *auto-centric*.

Wilhelm Meister pe lângă pagini alese ca grațiosul episod al lui Mignon e și el confus, greoiu, difuz și câte odată . . . plictisitor.

*

Obscurități și contradicții sunt prea multe în operele sale. A ales subiecte frumoase, mișcătoare. Are fragmente geniale dar ensamblul rămâne slab și nu e demn de a fi considerat ca clasic și model desăvârșit. Cum și de ce? Deoarece lipsesc unitatea, logica, omogeneitatea, contopirea într'o compoziție unitară a elementelor culese. Lipsesc și coordonarea părților între ele și subordonarea lor temei generale.

Liric obiectiv și genial, romancier imoral dar puternic în *Werther*, mai slab în *W. Meister* și Afinitățile electice, epic expresiv în *Herman* și *Dorotea* și o parte din *Faust*, Goethe rămâne dramaturg discutabil.

§. 3 Critica lui Faust.

Să luăm opera sa cea mai de frunte: *Faust*. Ce a vrut să facă Goethe cu compozițiunea sa principală? Ce spun criticii? Chiar admiratorii săi? Unii spun că Faust este o epopee, alții că e o poemă dramatică, alții că o poemă simbolică sau chiar *sinteză* (?) poetică a tuturor (?) cunoștințelor noastre asupra naturii și a omului! Ne pare totodată și prea mult (dată fiind limitarea ideilor și a cadrului) și prea puțin (dată fiind slăbiciunea și sărăcia concluziunilor filosofice și într'adevăr vitale pentru omenire). A reliefat admirabil cele trei personaje principale: Faust, Margareta, și Mephistopheles, dar a slăbit tipurile sau tipificațiunea lor, mult mai expresivă și logică în legendele Evului mediu, precum și în Marlowe, Berlioz și Gounod cum vom arăta mai jos.

Opera e grandioasă prin simbolismul patetic al eroului principal, dar e vădit dispartă. Goethe s'a ocupat de ea în timpuri prea

deosebite și cu mentalități diferite. De aceea Faust-ul reoglindește slăbiciunile autorului ca gânditor și ca om. Partea primă din Faust e mai unitară decât a doua, și cea mai însemnată prin intensitatea de viață a personajelor principale. Iată deci o nouă dovadă că arta și gândirea n'a progresat mult în Goethe, totuși arta sa întrece cu mult caracterul și viața sa. Pentru mine e semnul evident că în loc de a progresa tot mereu (după dorința facultăților sale alese), Goethe a regresat din vina unei filozofii și concepții greșite a vieții individuale, familiare și sociale. Aici ating deja cauza adâncă a tuturor defectelor sale și vom reveni!

Partea a doua din Faust (la care Goethe a lucrat până la moarte) e lipsită totodată de viață și de claritate. Tiradele lirice sau tablourile descriptive (adevărate paste) sunt dominate de pagini alegorice cu abstracțiuni sau simbolisme obscure și acțiunea dramatică slăbește tot mai mult, precum și atențiunea... cititorului. Nimic nu poate dovedi că e genială opera pe care nici chiar autorul său, după o viață întreagă de încercări pe cari le voia convergente, n'a putut-o lămuri! Cum ar fi putut-o când chiar sistemul său filosofic era fals? BCU Cluj / Central University Library Cluj

De ar fi rămas Goethe în linia tradițiunii creștine, de ar fi încadrat mai bine subiectul său în adevărurile filozofiei comune sau ale teologiei, ne-ar fi dat epopeia individuală precum Dante ne-a dat epopeia colectivă a omului.

Și o dovedesc și prin istoria literară din trecut! *Faust* e numele legendar asupra căruia s'au grupat tot felul de aventuri atribuite diferiților savanți. De timpuriu numele *Faust* personifică răscoala împotriva bisericii și a filozofiei tradiționale; de aici înscenarea logică a *pactului cu dracul* (pentru a afirma mai bine materialismul și sensualismul egoist, distrugător și vinovat față de Dzeu de aproapele și de viitorul său însuși).

Marele Marlowe, precursorul lui Shakespeare, ne prezenta deja pe Faust într'o dramă mai unitară și mai logică decât *Faust*-ul lui Goethe. Din piesa lui Marlowe măreț, expresivă și mișcătoare, Goethe se va inspira foarte mult. În Marlowe, Faust și-a vândut sufletul diavolului Mephisto, care în schimb i-a dat timp de 24 de ani, o viață de petreceri și desfătări; odată cei 24 ani gata, de geabă nferitului doctor cere mila pentru o minută mai mult:

diavolul îl atrage pentru vecie, cu el, în iad. Rugăciunea ultimă a lui Faust, imaginată de Marlowe, a fost reprodusă de Goethe. El e poate mai mare artist dar e tot inferior ca gânditor sau filozof.

Precum baladele sau legendele în proză din Evul mediu au inspirat pe Marlowe, la rândul său *Faust*-ul lui Marlowe a suscitât în Germania tipul piesei cu *marionete* amuzante sau păpuși trase de sfori, cari circulară în Europa întreagă. Goethe știu să exploateze o vână bogată și îmbogățită. După el regele musicanților romantici *Berlioz* dă, în 4 părți, o legenda dramatică „*Damnațiunea lui Faust*” de o partițiune variată și puternică, întrecută încă de *Faust* în 5 acte alui *Guonod*.

Acum fiimul cinematografic a făcut din Faust un erou popular chiar în mahalele cele mai lăsate: dar eroul acesta rămâne tot nelămurit, exact în măsura în care nu cadrează cu tradițiunea creștină. Tradițiunea creștină este câte odată și catehismul bunului simț chiar literar și artistic. Cu atât mai vârtos tradițiunea este și va rămânea cu filozofia comună codul gândurilor exacte și controlate de experiența mai multor veacuri, codul unui adevăr precis, logic și... roditor pentru binele individual, familiar și social.

§ 4. Concluziunile bunului simț.

Să fie Faust modelul omenirii? se poate, însă unei omenirii individualiste și voluntar izolate de Dumnezeu (fără ca să aibă scuzele lui Prometeu).

Să fie Faust simbolul luptei între bine și rău? se poate, însă simbolul unui erou învins de rău: în loc de a-l birui. Oare să fie Faust simbolul aspirațiunii către ideal și fericire? Din contra, el este autorul nefericirii sale și nefericirii altora, chiar a iubitei sale nevinovate Margareta, pe care o seduce și care va muri desperată din vina lui.

Să fie Faust supraomul sau eroul lui Nietzsche? Se poate, supraomul care le jertfește toate egoismului său personal.

A compromite idealul în cele mai inositoare manifestațiuni ale realului este cel puțin o ciudată concepție a idealului. Bunul simț universal de acord cu tradițiunea și catehismul creștin, nu vrea, nu primește pentru că nu înțelege, ca reprezentantul său (să se cheme Faust, Don Juan, Werther,

René, sau Harold etc.) să fie trufașul egoist care strigă în gura mare că umblă cătră ideal (marșul cătră stele... sic itur ad astra...) chiar când umblă în noroiu și... în sângele celor nevinovați!

Va să zică Goethe și-a făurit un erou după chipul și asemănarea sa?... Vai... erou uriaș și monstruos! ca și gândirea sa, cași caracterul său. Ni-e milă de atâtea daruri nefolosite. A fost un *geniu... pustiit, pustiit, risipit* pentrucă prea era... fiu risipitor!

Dar căutam orizonturi mai plăcute. De pildă, *remușcările de conștiință* ale lui Faust provoacă liniștea, pacea, entuziasmul, căci Goethe aici a lăsat sentimentul omenesc și creștinesc să triumfeze de teoriile sale obscure și egoiste dincolo de măsură.

Ar fi de semnalat încă despre Goethe și autobiografia sa, iubirea sa pentru clasici chiar ebraici, călătoria sa prin Italia și mai ales la Roma care i-a fost o revelație; apoi, viața sa la curtea din Weimar, prietenia sa cu Schiller, atitudinea sa față de Rousseau sau de Revoluție și înfâșșit relațiunile sale cu celebritățile Germaniei și cu Napoleon. Ni-destul Faust pentru scopul nostru.

Goethe a fost personificația geniului germanic, și strigătul său din urmă „mehr Licht, mehr Licht“ ne pare mângâitorul ecou al corului învățăceilor, care a mântuit pe Faust de suicidiu.

Să auzim pentru Goethe clopotele învierii lui Hristos și a fericirii noastre „Hristos a înviat din sânul corupțiunii. Oameni muritori sfărmași-vă cătușele. Glorificați pe Hristos cu fapta, practicați dragostea frățească, împărțiți hrană fraților voștri, propovăduiți în toate țările cuvântul Domnului, făgăduiți pretutindenea fericirea vieții celeilalte.

Dascălul (învățătorul) ceresc va fi întotdeauna cu voi, lângă voi, printre voi, chiar și pe pământ la Sfânta Taină a altarului. „O Martin Luther ascultă ce spune cel mai mare dintre conașionalii tăi, și cum Goethe recunoaște faptele bune și Sfta Euharistie — respinse de tine — ca marile mijloace de mântuire.“

Iată Hristos, lumina... care a răsărit lumii, lumina cunoștinței. Dar precum dorințele estetice și idealismul relativ a lui Don Juan, nu șterg crimele sale, nici nu coreg gravele defecte ale caracterului său, tot așa Faust (ca și Goethe) rămâne un trist exemplar al umanității.

„Operile mele, — a scris Goethe, nu sunt decât fragmente unei lungi mărturisiri.“

E adevărat mai ales de Faust, și iată de ce am încercat o revizuire de valoare, pentru o operă care discută problemele cele mai însemnate, cu un criteriu adeseori fals, și foarte primejdios. Cu psihologia sa fină de femeie inteligentă, G. Sand (totuși așa de îndresneată) a marcat cu fer roșu al rușinei pe Faust — ca pe Don Juan — spunându-i „cât de rău te-au înțeles acei cari au văzut în viața ta (destinul tău, soarta ta), emblema unei lupte glorioase și stăruitoare împotriva realității! ești numai un libertin fără inimă, un suflet de desfrânat obraznic... Ești un prost.“ (text în Lelia).

N'am fost așa de sever ca inteligenta G. Sand, scârbită de naivitățile monstruoase ale Romantismului.

Însă cel puțin să pot spune: e lucru admirabil să cauți a fi Dumnezeu, dar trebuie întâiu să nu-ți înjosești demnitatea ta de om; și nu vei ajunge... Dumnezeu, decât prin El, cu El, și pentru El.

În Faust amestecătura ciudată a unor sentimente nobile, cu egoismul brutal, și imoralitatea cea mai nepăsătoare (a legilor familiare și sociale), te lasă nedumerit, zăpăcit și frământat. Cu lumina Evangheliei lui Hristos, până unde n'ar fi ajuns Goethe cu radioasa sa seninătate și lirismul său strălucit.

Judecata mea critică a voit să ferească pe frații mei, mai ales pe cei tineri, de otrava ascunsă într'o operă grandioasă și tot mai răspândită.

A. Micu

PE RUINA UNUI AN...

- In forfotul surd de avânturi,
Ca mortul ce trece'n tăcere,
Și anul acesta de sbucium
Se lasă'n genune și piere...*
- Furtună de gânduri trecutul
In minte grăbite-mi adună,
Și urlă ca vântu'n catargul
Ce luptă cu marea nebună.*
- Iar inima-mi goală mă doare,
Ca rana deschisă de pară...
A vieților taină adâncă
Mă'nvăluie în bezna-i amară.*
- Mulțimea de gloate, ce aleargă
Pe a vieții cotică cărare,
Imi pare un stol de cocoare
Ce face virajuri în zare.*
- Fiorul de clipa ferice¹
Le chiamă mai sus, mai
[departe...
Dar ce rătăcire haină
In cete răslețe lemparte?*
- Vai! câtă comoară de gânduri,
Cât vihor de doruri senine
Nu schimbă năpraznica vreme
In triste, tăcute ruine!*
- Mi-am dus răsvrătirea prin
[vremuri
Ca robul din poartă în poartă,
Să prind înțelesul mōririi
Din viața trudită... azi moartă.*
- Să văd fericirea desprinsă
Din clocotul muncilor grele,
Cum vezi în oceanele lucii
Mirosul de aur din stele.*
- Profet rălăcit în vedenii
Mă'ntore azi înfrânat la chilie.
— O! vieților taină ascunsă
Atotștiutorul o știe.*
- Făptură proptită pe clipă
Imi scapă-a Proniei măsură...
Dar știu că azi timpul încheagă
Iar mâine despoaie și fură...*
- Căzut-au din ceruri toți anii
Ca mirul pe fruntea plecată
Și'n șoaptă chemat-au la luptă
Simțirea, credința scaldată.*
- Sclipirea din vesele astre,
A codrilor cânt de isvoare
Au dus cu sfială gândirea
Spre cerul virtuții să sboare.*
- Invins și rob cu putere
De a florilor falsă șoptire
Trist omul își pierde cărarea
Și crede în altă menire...*
- Și iată făptura, sortită
Să între în nimbul de glorii,
Rămâne strivită sub vreme
Ca umbra sub stavila morii...*

Dar sfinții — granitice
piscuri —

Rămân strălucind spre tărie,
Ei singuri măsoară prin ve-
[muri

A lumii ispită pustie.

Ei blând străjuesc omenirea
Și viața lor — bobă de rouă —
Adună din soarele veșnic
Reflex de prefacere nouă.

Din ani tăurit-au coroane
Ce o poartă pe frunțile dalbe;
Din clipe împletit-au cu
[lacrimi
Eternele merite'n salbe. .

Arunce-se anii în goană,
Strivească blazoane cu ură.
Și totuș cât vor cucernici
Spre-a sfinților blândă figură..

Un clopot își tremură firea
Sub rara cădere de limbă
Tresar ca o harfă atinsă
Și gându-l poteca își schimbă

Afară isbește în ziduri
Și urlă în streșină vântul.

Nu-s viețile jocuri de jaruri...
Nu-i patria noastră pământul...

Drăgești la 16 Decemvrie.

Ion Fragă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

GALERIA VECHILOR CĂRTURARI ȘI LITERATORI ROMÂNI.

Gheorghe Șincai.

Primii apostoli ai românizmului se arată în Transilvania.

Pe la începutul secolului al XVIII-lea Episcopul Român Inocențiu Micu-Clain, începu a trimite tineri Români la Roma, cari veneau acasă inspirați de sentimente naționale.

Românii erau atât de însetați de învățătură încât pe lângă toate piedecile ce li se puneau, la 1754 erau peste 300 de elevi la școlile din Blaj, pe cari Episcopul Aron îi ținea cu pâine, iar pe alții cu haine și cu cărți.

Institutele dela Roma produsera o seamă de bărbați iluștri apostoli ai românizmului, cari au fost: Samuil Micu-Clain nepotul Episcopului Inocențiu Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior. Aceștia sunt trei luceferi pe orizontul literaturii Române, cari cei dintâi au deschis cartea limbei și adevărata carte a istoriei Române.

Gheorghe Șincai s'a născut la 28 Februarie 1754 în Samsud, un sat mare în județul Mureșului în Transilvania, locuit de Români și Secui. Din părinți nobili de Șinca, Ioan și Ana născută Grecul. Familia Șincai, o veche familie de nobili, se trage din Șinca-Vechie din Țara Oltului Județul Făgăraș. Tatăl lui Șincai nu era om învățat, dar iubia foarte mult învățătura; el dădea pe fiul său în școala din satul său. La 1766 fu trimis la Oșorhei la școalele reformaților, învățând cu mult progres limba latină și ungurească în timp de doi ani. La 1768 trecu la Cluj, unde fu primit de Iezuiți intern în seminarul Iosefin; aci în timp de patru ani învăță cu un succes de admirat, fiind cel dintâi. La 1772 trecu la Bistrița în Gimnaziul Piaristilor, ca să învețe limba Germană, unde termină retorica în anul 1773, în urmă intră ca călugăr în mănăstirea din Blaj, unde primi numele de Gavril și totdeodată însărcinat a preda retorica și poetica în școalele de acolo; era atunci în etate numai de 20 de ani.

La 1774 Mitropolitul Grigore Maior îl trimise la Roma împreună cu Petru Maior, unde a stat cinci ani, studiind doi ani filozofia și trei ani teologia în colegiul de Propaganda — Fide. La 28 Ianuarie primi laura de doctor în filozofie și teologie.

La Roma fu numit custode al Bibliotecii Propaganda — Fide, iar în urmă toate bibliotecile din Roma fură deschise lui Șincai, din care culegea zi și noapte cu o mare ardoare din cărți și manuscrise, date asupra poporului românesc. La 1778 pleca din Roma și se opri la Viena unde intră în Seminarul Sfânta Barbara și stătu un an studiind pedagogia, dreptul natural, dreptul public, dreptul ginților și dreptul canonic.

În acest timp publică în Viena „Elementa linguae Daco-Romanae”, a mai voit să tipărească și un dialog despre originea Romanilor, dar cenzura din Viena nu i-a dat voie. Aci cât a stat cercetând bibliotecile și-a adunat o mulțime de note pentru istoria Românilor.

În fine Șincai se întoarce la Blaj, unde la 1782 este numit director al școlilor din Principatul Transilvaniei unde a stat până la 1794.

La 1783 publică la Blaj „Gramatica Latină-Română, Regulele latinești și românești” cu litere latine. Tot în acest timp publică un catechizm cu litere cirilice; asemenea două abecedare; unul pentru școala primară din Blaj în patru limbi: latină, ungară, germană și română, iar al doilea pentru școlile sătești cu litere latine; la 1785 publică aritmetica.

Dar cu toață capacitatea și munca sa ce a depus în serviciu, în timp de 12 ani, ca director al școlilor naționale din Ardeal, la 1794 fu depărtat din acest post din cauze politice și pentru că ajunsese în conflict cu Episcopul Bob. Scos pe nedrept din postul său, după ce suferise cele mai mari răutăți la 1796 se duse la Viena spre a-și apăra cauza, dar fără succes. Persecutat, el, care adusesese atâtea cunoștințe și documente spre a folosi Românilor, se văzu silit să părăsească pe ai săi și să cultive pe streini cu mintea sa. Se duse deci la Comitele Daniil Vass din Tiaga, unde stătu șase ani, ca instructor al copiilor Comitelui, iar la 1803 terminând creșterea fiilor pleacă la Oradea-Mare și de acolo la Buda, consacându-se studiului Istoriei Românilor. În Oradea stătu trei luni la episcopul Ignațiu Darabant, vechiul său prieten, unde își scrisese „Elegia” sa, iar la finele anului era în Buda. La 1804 fu numit corector la tipografia Statului din Buda, unde a stat până la 1809, când nu se știe din ce cauză își părăsi postul.

La 1807 tipărește „Istoria Românilor” în calendarul de Buda, asemenea de anul 1808 și 1809. La 1809 se retrase la Sinea la iubiții săi elevi, fii Comitelui Vass, unde lucra cu multă stăruință la cronică sa timp de doi ani și avea de gând să petreacă până ce va termina opera sa.

La 1812 veni în Transilvania pe jos cu toiagul în mână și cu dășagii în spate în cari purta cronica sa, tezaurul neprețitor al gintei Române. Mergea la Alba-Iulia, unde își dusesese cronica la cenzură; iar cenzorul ungur își dăte părerea asupra cronicelor cu cuvintele următoare: „**Opus igni, author patibulo dignus.**” (Cartea este bună de foc, iar autorul de furci).

Plin de mânie, Șincai pleacă înapoi la Oradea la episcopul Vulcan, unde stete copiind o mare parte a croniciei, în urmă pleaca și de aci și se face nevăzut, pierzându-se urma de tot. Numai pela finele anului 1816 se află că Șincai, părăsit de ai săi, se retrăsese către finele vieții sale la iubiiții săi elevi, Comiții Vass în satul Sinea din comitatul Abaujar lângă Cașovia, unde după atâtea suferințe, moare la 2 Noembrie 1816 în etate de 62 de ani.

Gheorghe Șincai, unul dintre martirii neamului nostru, care persecutat de inamicii săi și chiar de către Români, a trebuit să ia lumea în cap, să meargă și să servească altor națiuni. Cu câtă durere del inimă se vă fi despărțit el de acest popor, atunci când merse la Buda. Aci află pe cel mai bun amic al său pe Samuil Micu-Clain, care asemenea fiind persecutat se așezase în Buda ca revizor de cărți. Acolo fiind amândoi, nu și-au uitat de poporul lor, ci lucrau și scriau împreună cu mare zel ziua și noaptea.

După moartea lui Clain care a fost la 13 Mai 1806. Șincai se retrage la familia Comitelui Vass din Tiaga, și acolo lucră încă mult.

Iată ce zice Șincai despre Români depe acele timpuri:

„Mai adaug aci un chrisov în Cronica mea, ce se ține de prea luminata familie a Comiților Vass din Tiaga, ca să arăt că, de nu mi-ar fi stat această familie în ajutor, eu cu ajutorul românilor mei în veci n'ași fi scris Cronica aceasta, ba doară o ași fi pârjolit'o de mult, atâta m'au pârjolit Români deli cari am așteptat ajutor.”

Din aceste cuvinte ale marelui nostru martir, putem vedea destul de bine, cât de puțin se interesau Români de bărbații lor cei înțelepți; cari cu dășagii pe spate, cu monu-

mentul Românilor și cu bastonul lui Moise, alergau pe jos de aci până la Pesta și înapoi, și toate acestea le-au făcut numai pentru noi, iar nu pentru ei, pentrucă ei își atraseră numai ura și invidia tuturor; prin aceea că arăta lumii de unde se trage acest popor ce era disprețuit de toți. El singur pe lume a fost pe acele timpuri în stare de a ține piept cu toți adversarii românilor, și așa a murit în mijlocul streinilor, apăsător nu într'atât de greutatea celor 62 de ani, cât mai ales de necazurile și amărăciunile pe cari le-au cauzat dușmanii lui.

Opera sa principală este „Cronica Românilor”, cea mai bogată dintre toate cronicile românești câte le avem. Această cronică începe dela anul 89 și merge până la 1739, când s'a oprit, căci Români nu-i înlesneau munca.

O copie a cronicii scoasă pela anul 1821 depe originalul rămas la episcopul Vulcan al Orăzii-Mari, căzu în mânele unor librari din Viena, dela care o cumpără la licitație arhimandritul Cherman Vida din Maramureș la anul 1833, iar la 1843 încerca s'o publice în tipografia Mitropoliei din Iași, dar nu ieși decât numai până la anul 1000 al Croniciei.

La 1852 Grigorie Ghica, principele Moldovei cumpără manuscrisul dela arhimandritul Vida, iar la 1853 apăru în Iași, sub îngrijirea lui Aug. Treb Laurian.

Aceasta ediție devenind foarte rară, la anul 1885, G. Chițu Ministru al Cultelor și instrucțiunii publice, a dispus să se publice o nouă ediție, destinată în special Bibliotecelor școlare. Această ediție s'a făcut cu colajonarea manuscrisului din Iași cu cel autograf, care se păstrează în Biblioteca din Cluj, care colajonare s'a făcut de către Prof. Dr. George Silași. Primul volum din Cronică a fost tipărit de către profesorul Al. Gavra din Arad, la anul 1844.

Destinul rău al soartei ce l'a urmărit pe Șincai în toată viața sa, nu ia dat fericirea să-și vadă împlinită cea mai mare dorință a sa, tipărirea Cronicii Românilor.

Cronica lui Șincai, se extinde toți Români; el zice că pe neamul românesc l'a stricat mult neînțelegerile dintre

ei și pizma internă. El arată că românii transilvăneni, sunt cei mai vechi locuitori ai țării, și că ei trebuie să se lupte pentru recunoașterea naționalității lor. Dorința lui Șincai, acum o vedem cu toții împlinită, prin idealul național cel dorit de o mie de ani.

Dr. Em. Elefterescu

|| CĂRȚI ȘI REVISTE ||

Mihail Berzea: Memorator de istorie (antichitatea și evul mediu până la 1800) edit. Presa Bună, Iași, Format 8° 142 pag. 70 lei.

Sunt rare lucrările ca aceia a d-lui Mihail Berzea. Noi românii nu ne-am prea obicinuit a munci astfel. D-nul Berzea ne oferă în acest memorator de istorie un îndreptar spre coordonare, un sistem care ne dă posibilitatea examinării concomitențelor istorice deschizându-ne largi perspective asupra epocelor de sbucium, cultură și artă a omenirii.

„Memoratorul nu e pentru a învăța după el ci pentru a-ți aminti în cel mai scurt timp cele citite” ne spune autorul. Și într’adevăr el nu trebuie să lipsească de pe biroul nici unui intelectual care îndrăgește cartea. A-l avea la îndemână însemnează a te lămurii mai mult, a-ți orându-i acele cunoștințe pe cari — de la o vreme — memoria refuză să le mai primească. Din aceste motive, memoratorul de istorie ne completează devenind un prețios tovarăș de sârguință intelectuală.

* * *

Peytavi de Faugères: Roumanie terre latine édition Pe la Revue mondiale, Paris 1929.

Dacă Machiaveli a avut dreptate când a spus că politica este arta de a acomoda principiile necesităților umane, apoi arta ziaristă este dea adequa realitățile sociale principiilor. Iată ceiace face Peytavi de Faugères. Pentru el România este o țară latină și în afară de aceasta realitate refuză să creadă ori ce altă posibilitate atât pentru trecut cât și pentru viitor.

Un discret cunoscător a tuturor rețelilor cari bântuie la noi dar și a ordinii romane care a rămas pe veci săpată în sufletul de stâncă al țărânului nostru. Peytavi de Faugères, cu finețea lui franceză și cu dibăcia unui condei mânuit de îndelungată vreme, ne face să ne credem mai buni, mai latini, „obycinuindu-ne” cu frumosul pe care din zi în zi nu-l mai înțelegem și care totuși noi ni l’am creat după chipul și asemănarea noastră.

Peytavi de Faugères a intrat în „eul” românesc fără să bată la ușă. Ne-a surprins, și cu toate aceste n’a

găsit la noi de cât ritmul unor versuri bucolice de a le lui Virgil.

Dar Peytavi de Faugères cunoaște și latinitatea noastră modernă. El a auzit de admirabila poveste a unui neam care s'a trezit la ființa lui națională contemplând columna lui Traian și răsfoind vrafuri de manuscrise din biblioteca vaticană. Într'adevăr aveți dreptate atunci când scrieți pe atâtea pagini despre „uniații” pe cari i-ați găsit atât de numeroși la Cluj și a căror „popi” (cari se căsătoresc cu toate că sunt ocârmuiți dela Roma — cum o spuneți Dvoastre, căci așa este) erau însuflețiți de focul sacru al unui românism tot atât de latin cași al celorlalți frați. Nu se putea trece peste Transilvania fără ca să nu simțiți dogorătoarea căldură a soarelui care răsare la Blaj precum Bucureștiul nu poate fi vizitat fără a nu intra în Biserica „Cuțitul de argint” sau „Domnița Balașa”. Iar Dvoastre ați făcut și una și alta: lată pentruce, problemele noastre politice, farmecul românesc și raportul dintre noi și alții (aces'e sunt capitolele cărții lui Peytavi de Faugeres) vă sunt cunoscut, vă pasionează, iar în inima Dvoaste simțiți memorialele latine ale neamului nostru.

Scrisori către Ana Maria de Irina

Berinde. Doina. Beiuș 54 pag. lei. — E cartea fetelor și oglinda vieții lor ideale. Părinți, mame și profesoare, cumpărați-o și veți fi respălățiți prin... prîmenirea sufletească a fiicelor sau elevelor voastre.

Omul în lumina credinței (conferință filozofică-teologică) 64 pagini 15 lei — prelucrare de D. V. Bojor. Gherla. Face parte din Biblioteca din Gherla (seria pentru Intelectuali No. 3). No. 2 era: Dumnezeu Creatorul lumii Sunt broșuri excelente, capabile de a însufleți orice tinăr inteligent și cinstit.

Dr. Alex. Nicolescu. Stropi de rouă (povești sufletești date cu prilejul Sf. exerciții spirituale). — Lugoj — mare în 8 — 100 lei. Lată într'un singur mănunchiu florile gândirii alese a autorului și menite să învieze sufletele creștinești.

Biblioteca euharistică (Lugoj. Tip. Națională). Deja eu apărut 4 broșuri. De ar fi bine propagate și... practicate, ar grăbi mai mult decât orice, renășterea religioasă cea mai rodnică. Editie foarte elegantă. No. 1 Ora de adorație 64 pag. 15 lei. No. 2, Ora sfântă 32 pag. 10 lei. No. 3, Cu nepătată 32 pag. 10 lei. No. 4, Cu sufletele din Purgator, 32 pag. 10 lei.

Spre a îndeplini fapte mari trebuie să trăești ca și când n'ai avea să mori nici odată.

VAUVENARGUES

*

Înalță-ți sufletul atât de sus, ca ofensa să nu poată ajunge până la el.

DESCARTES

VIATA RELIGIOASA

Problema existenței lui Dumnezeu.*)

(continuare)

Pentru Hamilton și Mansel (cari admiteau revelația) absolutul nu numai că nu-l cunoaștem dar nici nu-l putem concepe, orice idee ne lipsește asupra lui. Toate cursurile de filozofie resping aceasta aserțiune „absolută”. Istoria umanității, existența religiunilor, experiențele cotidiene chiar, sunt suficiente pentru a ne proba că o concepere și o idee a Dumnezeirei nu e tocmai streină de omenirea muncită de afălea necazuri.

La Comte și Spencer ne vom opri pentru mai multă vreme. Autoritatea lor a fost și este considerabilă. Este în filozofia lor o notă particulară, posibilitatea pe care o acordă doctrinei creștine de a-i utiliza, pe două căi diferite, dacă nu chiar la apărarea ei dar cu siguranță la conducerea discipolilor acestor filozofii la pragul credinței.

Aceasta complectare pentru Auguste Comte a făcut-o Brunetiere în studiul său original „L'utilisation du positivisme” demonstrând că un positivism logic sfârșește acolo unde începe catolicismul. Comte de altfel a fost întotdeauna un admirator al catolicismului și al evului mediu și un adversar neînpăcat al protestantismului, iar în volumul al cincilea al lucră-

*) Extras din lucrarea lui Louis Prunel : Les fondements de la doctrine Catholique — traducere de Dr. I. S. Sălăgianu.

rii sale, Cours de Philosophie positive, are aprecieri interesante aci referitor. Un mare număr de pagini, acolo unde vorbește despre rolul social și intelectual al catolicismului, despre papalitate și ierarhia din biserică, despre mărturisire, despre celibatul eclesias-tic, sunt și astăzi o excelentă apologetică a credinții.

În butul pozitivismului său el a fost un mistic muncit de nevoia infinitului, dovadă îndrăzneța lui încercare de a întemeia o religie pe care o numea a umanității. De altă parte, el avea cultul moaștelor și al reliquilor, iar după moartea Clotildei de Vaux, pe care n'a cunoscut-o decât câteva luni, nu a trecut o singură zi, până la sfârșitul vieții sale, fără ca să nu petreacă oare întregi alături de rămășițele acesteia contemplându-le și udându-le cu lacrimi, în-vocând-o pe aceia căreia îi zicea umil „sfânta sa patroană”. Iată cum un om — un mare om — n'a fost, pe alocurea, de cât aceia ce sunt mulți dintre semenii săi și în afară de un cult oficial pe care re-fuza de a-l recunoaște, a fost constrâns să tâlcuiască unul pentru uzul său personal. Dar cu toate aceste tendințe religioase ale temperamentului său afectiv, Comte în cartea sa intitulată Cours de philosophie, acolo unde se declară și el asupra problemei existenței lui Dzeu, îl consideră pe acesta inutil și chiar periculos căci, zice el, „între om și animal nu există nici'o diferențiere esențială”, ori animalul nu se preocupă de Dzeu. iar credința în Dzeu nu face altceva de cât alimentează în mod periculos ura, „o ură instinctivă și neînălăturabilă contra tuturor acelo-ra cari s'au întărit în ea (în credință,) fără ca de aci să rezulte o întrecere reală și folositoare pentru so-cietate”. De altfel Comte a avut grija ca la începutul lucrării sale să definească ceia ce se numește caracterul fundamental al filozofiei positive.

Acest caracter este acela de „a privi toate feno-menele cași supuse unor legi naturale invariabile, des-

coperirea cărora și reducerea lor la cel mai mic număr posibil, trebuie să fie scopul eforturilor noastre, considerând însă cași absolut înaccessibil, și lipsit de perceptibilitate pentru noi ceiace numim fie cauza inițială fie cauză finală.... Toată lumea știe că în explicațiile noastre positive, chiar în cele mai perfecte, noi nu avem pretenția de a expune *cauzele* generatoare de fenomene, căci astfel am face întotdeauna o simplă îndepărtare a dificultăților, ci ne mărginim la analizarea exactă a circumstanțelor în cari aceste sunt produse, apropiindu-le unele de altele prin relațiuni normale de succesiune sau similitudine“.

Este ușor de observat legătura acestei doctrine cu aceia a lui Kant și Hume. „Noi nu voim să cunoaștem — zicea Aug. Comte — de cât fenomenele“. Aci el se atașează lui Kant. Noi nu ne ocupăm de cauze, adăgea el, noi studiem numai relațiunile de succesiune și similitudine ale fenomenelor“. Aci el e un discipol a lui Hume.

Acesta, disecând ideia cauzalității, n'a văzut, în ceiace noi numim cauză, de cât o succesiune de fenomene. Până atunci, era o crezare generală într'o cauzalitate reală. Dar începând dela aceste enunțări, cauzalitatea e restrânsă la spiritul nostru, ea va fi o simplă necesitate mintală iar noi nu știm dacă ea există cu adevărat. Noi vedem, spre pildă, că întotdeauna două fenomene se succed; vaporii de apă produși de o căldură suficientă vor ridica capacul unui vas, sau conduși într'o anumită formă, vor face să se pună în mișcare o locomotivă. Toate aceste n'au importanță, iar de aci noi nu avem dreptul la deducția că vaporii sunt cauza reală a efectelor pe cari le observăm. Tot ce este o necesitate cauzală în aceste două exemple, e de ordin mintal, fiind fundamentul însuși al necesităților pe cari noi le atribuim lucrurilor. Toate se petrec *cași cum* lucrurile ar fi guvernate de cauzalitate, dar cauzalitatea nu e altce-

va de cât o necesitate spirituală. Hume nu se servește de exemplele pe cari noi le-am arătat mai sus, ci de acela al bilelor de biliard. Unul se lovește de celalalt, noi credem că unul e cauza mișcării celuilalt, aceasta, zice el, e o iluzie.

Poate că e surprinzător într'o filozofie pozitivistă, abandonarea cercetării unei cauze primare, „căutarea lui Dzeu și excluderea chiar a unei cauzalități reale între fenomene. Omul nu cunoaște, omul nu vrea să cunoască de cât faptele, succesiunea lor, iată supremul deziderat al unui „om sfârșit“. Comptes preciza cu îngrijire în al șaselea volum al cursului său de filozofie pozitivă aceia precugetată „înlăturare“ a tuturor cercetărilor de cauze: „Filozofia pozitivă, repeta el, se distinge, peste tot, de vechea filozofie teologică sau metafizică, prin tendința sa constantă de a *înlătura ca și, în mod necesar zadarnică*, orice cercetare de orice cauze fie inițiale, fie finale, pentru a se opri la studiul relațiilor invariabile“ cari constituie legile efective ale tuturor evenimentelor observabile. În măsura în care activitatea noastră mintală găsește o întreținere continuă mai preferabilă, aceste chestiuni înaccesibile (ale originii și ale destinației) sunt gradual abandonate și în cele din urmă considerate ca și *lipsite de înțeles* pentru noi, cei cari în mod real nu vom putea cunoaște decât faptele apreciabile că organismul nostru, fără ca să putem vre-odată obține o noțiune asupra naturei intime a oricărei ființe sau asupra modului esențial de producere al unui fenomen“.

Prin urmare un adevărat pozitivist nu caută pe D-zeu cauza primară. Dar nici nu-l neagă, el ignorează numai dacă D-zeu există, fără ca de aici să urmeze într'adevăr inexistența lui. Littré scria în anul 1863: *Ceiace e dincolo, este absolut inaccesibil spiritului omenesc. Dar inaccesibil nu vrea să zică nimic sau inexistent. Imenzitatea fie materială fie inte-*

lectuală, apare cu cele două caracteristici pe cari le are, realitatea și inaccesibilitatea. Aceasta e un ocean ale cărui valuri spală țărnișii noștri dar pentru care noi n'avem nici bărci nici pânze dar vederea căruia pentru noi e tot atât de salutară ca și formidabilă". Este, în aceste fraze deseori citate, o melancolică desperare, dar în acelaș timp o mărturisire pe care o reținem: „inaccesibil nu vrea să zică nimic sau inexistent", iar aceasta e cu atât mai interesantă cu cât știm despre Littré, că înainte de ce ar fi murit, a însărcinat pe abatele Huvelin să o spună „urbi et orbi" că el nici odată n'a fost ateu și că el n'a rămas acel ateu neîndurat cum îl cunoscuse lumea întreagă.

Spencer fiu al unui pastor methodist din Anglia, care ignorând catolicismul, fapt evident din afirmația sa că aceștia ar adora pe Sf. Fecioară și pe sfinți, cu toate acestea trebuie să-i recunoaștem efortul său prodigious pentru a compune după rânduiala lui Aristot și Sf. Toma d'Aquino o sumă a cunoștințelor științifice ale timpului său, nizuindu-se tot atunci a descoperi legea supremă și unică a lumii perceptibile. Aceasta lege pentru Spencer este Evoluția. Efortul lui s'a îndreptat, scrie Bourdeau, „la separarea riguroasă a celor sigure de cele probabile, delimitând de o parte domeniul științei iar de ceialaltă, cel al metafizicei și credinței. El a dat formula agnosticismului, zicând, că puterea care se manifestă în univers este pentru spiritul omenesc, pentru totdeauna, nescrutabilă".

Sistemul spencerian are o oarecare înrudire cu acel alui Comte, cu toate că autorul lui a negat-o. În chestiunea care ne preocupă, el are o atitudine diferită și categorică, pe care o vom reține. Dela Hamilton și Mansel el a împrumutat argumentele lor pentru a zice că absolutul e necognoscibil. Dar va susține el oare, cași adevărații relativişti, că noi nu

putem risca nici chiar afirmația că un absolut există? Din contră Spencer stabilește că noi suntem în măsura de a susține existența absolutului. Pe Dumnezeu nu-l putem cunoaște, dar el există. Iar explicând cuvântul „necognoscibil“, pe care scriitorii catolici l'au întrebuițat mult înaintea lui Spencer (il găsim în sec. XVII ba chiar în Noms divins a lui pseudo-Dionisiu) și distingând dacă acela se aplică existenței sau esenței Dumnezeiești, noi am putea să întrebuițăm și astăzi față cu unii oameni, preținși atei, argumentele acestui filozof. Iată aci pagina din *Premiers Principes*, care pare că trebuie s'o rezumăm: „Fără îndoială ceiace depășește relativul nu poate fi imaginat de cât în formă negativă și parecă, în mod rezonabil, noi nu putem afirma existența pozitivă a acelor ce se petrec dincolo de fenomene. Dar eu cred că a susține aceasta e o greșală. Trebuie să facem o restricțiune care ne scapă din scepticism. Atâta vreme cât nu părăsim partea ce revine logicei în aceasta chestiune, trebuie să acceptăm cele propuse mai sus (e vorba despre admiterea principiului că absolutul nu poate fi cunoscut), dar îndată ce trecem de partea psihologiei — cea mai largă parte de unde putem privi această problemă — vom simți că acest principiu exprimă insuficient adevărul. Căci alături de conștiința definită, căreia logica îi promulgă legi și limite, mai avem încă conștiința nedefinită pe care nu o putem formula. Astfel toate raționamentele cari demonstrează relativitatea cunoștințelor presupun existența pozitivă a unor lucruri dincolo de acest relativ. A susține că noi nu putem cunoaște absolutul, vrea să zică, afirmarea implicită a existenței acestui absolut. Când negăm că am putea cunoaște natura însași a absolutului, admitem tacit existența lui și acest singur fapt probează că absolutul a fost conceput de către spirit nu cași un nimic, ci cași un ceva. Deasemenia la fiecare raționare vom

găsi aci, un sprijin pentru doctrina relativității cunoașterii; numenul este considerat peste tot ca și o realitate, „antiteză a fenomenului; este o imposibilitate de a admite că obiectul cunoștințelor noastre e întotdeauna o aparență și nu reprezintă o realitate. În efect aparența nu o putem înțelege fără realitatea lucrurilor... Iată de ce noi credem în realitatea obiectivă cu credință pe care critica metafizică n'o poate sdruncina. Aceasta realitate nu o putem cunoaște dar ea există”.

Reținem aceasta afirmație a filozofului englez.

Va trebui să trecem și la examinarea pozițiilor acelorora, cari procedând cu manierele lui Kant, Comte și Spencer și pretinzând că au rămas fideli doctrinei catolice cu toate că au trecut departe peste limitele unde s'au oprit dascălii lor, s'au pomenit în cele din urmă în mregile modernismului condamnat în anul 1907 de către papa dela Roma prin enciclica „Pascendi.”

Ar fi prea lungă o expunere amănunțită a acestor sisteme cari sub variate numiri, pragmatism, relativism, imanentism, etc. nu sunt altceva de cât forme ale agnosticismului refuzând rațiunii partea care îi revine în căutarea lui Dzeu.

Să luăm însuși textul enciclicei, căci aici e mai important originalul de cât comentariile lui. Vom recunoaște ușor din această enciclică originea filozofiei moderniste.

(Va urma)

Religiunea este cea mai înaltă umanitate a omului.

HERDER.

*

Numai o rușine cunosc eu pe acest pământ,
Si aceia se chiamă: nedreptate.

GRILLPARZER.

În zorii dimineții.*

Clopotele vestesc ora rugăciunii de dimineața, iar dinspre răsărit se ivesc primele raze ale aurorii, prevestind o nouă zi. E ora, când adevăratul om î-și împreună mâinile spre ruga celor ce cu umilință cer dela Domnul dar și binecuvântare asupra străduințelor ce-i așteaptă.

Ești copil? Nu uita că la aceasta oră, primul care te întimpină, care-ți suride, care-ți dă binețe, e îngerul păzitor; e îngerul dragostei, al îndemnurilor bune și protectorul vieții tale. Grijă părinților tăi te urmărește pretutindeni, iar școala se străduiește ca să desvoalte talentele sufletului tău așa, ca să devii o ființă productivă și de folos omenimii. Roagă-te deci fiule, ca îngerul păzitor să nu te părăsească, ca bunul Dumnezeu să țină pe tatăl tău și pe mamă-ta, ca sufletul tău să se deștepte să se desvoalte la umbra sfântă a binelui și a adevărului. Proșterne-te în fața Domnului și cerei darul, care este cheazășie și întărire, pentru ca să te poți apăra de primejdiile cari î-ți amenință sufletul și trupul. Adu-ți aminte că sunt copii cari n'au părinți, cari se bucură dacă odată pe zi pot să ajungă la o bucată de pâine uscată și care nu odată e udată de lacrimile acelor nenorociți! Ce fericit ești tu față de aceia! Fiule! adorează-l pe Dumnezeu și-l roagă ca inima ta să rămână curată și bună, ca voința ta să-o facă tare, ca pașii tăi nici odată să nu părăsească calea cea dreaptă.

Ești sărac, neputincios ori părăsit? Părinții tăi — poate — î-și odihnesc osemintele sub glia mormântului? Ești strein între streini? O! atunci îndoit te roagă, ca Tatăl cel din ceriuri să-ți fie ocrotitor și Părinte, iar tu să fi fiul lui. Roagă te pentru părinții tăi adormiți întru Domnul și grijeste ca fiind bun, să af-

*) După Dr. Klug: „Katekizmusgedanken“

li și tu drumul pe care dânșii au purces spre viața de veci.

Ești tânăr ori fată fecioară? O, să nu uiți, că te așteaptă luptă serioasă, luptă pentru păstrarea curăteniei trupului și sufletului tău! Aduți aminte de ce s'a zis: „*Fericți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu*“. Te așteaptă luptă întru împlinirea conștientioasă a datorințelor, întru învingerea ispitelor, luptă aprigă în contra celor ce vor să-ți răpească cea mai scumpă comoară: *credința*. Dumnezeu nu așteaptă dela tine rugăciuni lungi, nu cuvinte sarbede, în urma cărora sufletul tău rămâne gol și rece nu formalități cari nu sunt în stare să aprindă sufletul, ci așteaptă ca tu să recunoști că ești slab, că ai nevoie de ajutorul Lui, fără de care nu poți face nici un pas în lume. Oh! tinerime, scumpă tinerime, nu uita că diavolul pretutindeni î-ți iese în cale! Nu în formă de balaur, ca imediat să-l poți recunoaște, ci ca *îngerul Cerei luminate*, *ibcare* prin minciună și escitări plăcute, vrea să te facă executorul planurilor sale aducătoare de nenorociri. Zilnic stă lângă tine și necontenit î-ți șoptește, ca să dai frâu liber poftelor trupești cu intențiunea, ca să pună stăpânire pe tine. Roagă-te oh, roagă-te, ca darul Domnului să nu te părăsească și ca de acel dar spriginit, să încununezi cu virtute așteptările și nădejtile părinților tăi! Roagă-l pe Domnul, ca să-ți dea darul de a respecta îndrumările dascălilor tăi, ca să-ți întărească umerii întru purtarea crucii pe care ți-o impune Biserica și Neamul!

Ești bărbat? Aduți aminte de tot ce te așteaptă! Nu uita persoanele față de cari ai anumite obligamente, de afacerile pe cari trebuie să le arangezi, de întrebările cărora trebuie să le dai răspuns, de drepturile al căror sincer apărător trebuie să fi. Nu uita de obligamentele ce ți-se impun, fiind tu soț și tată, de obligamentul de a fi ocrotitorul binelui și uzurpa-

torul răului! Adună-le toate acestea într'un mănunchiu și încununează-le cu rugăciunea bărbatului înțelept, care se roagă pentru sine și pentru ai săi, pentru puțința împlinirii datorințelor și pentru plinirea bunelor sale intențiuni și nădejdi. Și cu cât te așteaptă mai aprigă luptă, cu atât mai caldă, mai statornică și mai plină de credință să fie ruga ta!

Ești femeie ori mamă? Aduți aminte de faptul, că ce trebuie să fi tu pentru ai tăi! Ai menirea de a fi rază de mângăere, ajutorare și priveghere; de a zimbi atunci când alții plâng, trează când alții greșesc, simbolul păcii între cei ce se dușmănesc și nu odată să iai pe umeri crucea pe care alții ar trebui să-o poarte. Roagă-te deci ca toate acestea să le poți duce la bun sfârșit. Roagă-te pentru ai tăi. Și dacă ai vre-un copil dus departe, cerșește mila și binecuvântarea Domnului asupra lui, căci numai tu, numai inima ta, cunoaște calitățile lui bune ori rele.

Oh, dar mă întreb — în sfârșit — cui îi grăesc prin acestea palide șire și de tagma căroră se țin cei ce le vor ceti? De tagma celor ce sufăr, a celor bolnavi și săraci ori de cea a celor ce muncesc fără a fi plătiți? Faci — iubite cititor — parte din tabăra celor neîndreptățiți ori perzecutați cu cari nimeni nu-și bate capul?

Cu atât mai vârtos te roagă. Mai bun sfat decât acesta n'aș putea să-ți dau. Deschide larg coapsele sufletului tău și lasă-l să cuvinteze spre Domnul! Promite-i că vei persevera fără murmur până atunci, până când nepătrunsa Sa înțelepciune va binevoi a te încerca. Spune-i cu inimă resignată: „*Iată servitoarea Domnului, fie mie după cuvântul tău*“.

Ești bătrân și îngârbovit de povara anilor? Ai vrea să mergi la aceia, cari au adormit cu nădejdea învierii de obște? Ești dintre aceia pe care îi întreabă nepoții că pentru ce î-ți este corpul atât de frânt

și slăbit, pentru ce ochii atât de împăienjeniți, pentru ce mâinile atât de tremurânde?

Ascultă! E dangătul dulce al clopotului care te chiamă la rugăciunea de dimineață. E dangătul clopotului dintru care se desprinde salutul duios al eternității! Și oare ai fi gata să urmezi glasul Domnului care te-ar chema la sine, cu o oră mai înainte de revărsatul zorilor, cu o oră mai înainte de răsăritul soarelui eternității?!

Crestinii cucernici se îndreaptă spre biserică. Sf. Liturghie le înfățișează iubirea nemărginită și mila Domnului, precum și fântâna nesecată a darurilor, dintru care fiecare poate să se adape din belșug.

Începe creștine ziua, laudând și dând mărire Tatălui, Fiului și Spiritului Sfânt!

I. Teiușan

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CRONICA LUNARĂ

Papa a părăsit Cetatea Vaticanului.

Faptul că Papa a ieșit din Vatican și a mers la biserică Sf. Ioan din Lateran, este comentat pretutindeni ca un eveniment istoric, ce consacră nouile raporturi dintre Sfântul Scaun și Italia. Într'adevăr, pentru întâia oară dela 1870, Papa a părăsit Vaticanul și a pus piciorul pe teritorul italian.

Asupra împrejurărilor în care s'a produs acest eveniment, se dau acum amănuntele următoare:

În cea mai mare taină, trei automobile au plecat ieri dimineața, puțin înainte de ora 7, din Vatican. Într'unul se afla Papa și monseniorul Caccia Dominieni, în celelalte două

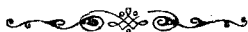
governatorul Vaticanului, comandantul gărzii pontificale și câțiva prelați. Primit de prelații bisericii din Lateran, Papa a mers mai întâiu într'o sală a muzeului, salutat de arhiepiscopul basilicei, cardinalul Pompilii, înconjurat de cler. Precedat de cele două vechi și prețioase cruci ale Lateranului, Papa a intrat în biserică, unde potrivit tradiției, cardinalul Pompilii i-a încredințat cheile una de aur și alta de argint, pe care Înaltul Pontif le-a luat îngenunghind și sărutând apoi crucifixul.

În timp ce orga întona Imnul triumfal, Papa a mers în fața altarului îngenunghind înaintea capetelor sfinților Petru și Pavel, îmbrăcând odăjdiile, Papa a oficiat liturgia, ajutat de corul „Schola cantorum”.

După terminarea slujbei, seminaristii au fost admiși la ceremonia sărutării piciorului, apoi Papa, de pe amvon, a dat bincucvântarea solemnă.

A urmat o nouă venerație a capetelor Apostolilor, apoi Papa a admirat placa de marmoră, ce comemorează a cincizecea aniversare prețească a Înaltului Pontif și semnarea tratatului de la Lateran. A vizitat apoi sala Papilor, unde au fost semnate acordurile de la Lateran și a iscălit albumul vizitatorilor.

Aclamat de călugării adunați pe piața Lateranului, Papa s'a suit apoi în automobil și fără nici o escortă s'a înapoiat la ora 9 la Vatican.

Cea mai veritabilă dovadă că te-ai născut cu calități mari, este că te-ai născuț fără invidie.

LA ROCHEFOUCAULD

*

Cărțile rele sunt o otravă morală care răspândește răul. Autorii triști, chiar după ce au fost așezați în mormânt, omorâ inimele posterității din generație în generație. Cartea bună este o comoară pentru viață, iar cea rea e un spirit chinuitor.

SMILES
Datoria, C. XV.

DOCUMENTAȚIE

Episcopul SAMUIL VULCAN și cultura poporului Român.

Din cât s'a scris până acum despre viața și faptele marelui episcop român-unit al Orăzii-mari, Samuil Vulcan, (încă nu s'a aflat cine să îi scrie viața după cum merită bogăția și mărimea faptelor lui,) știm că acest arhiepiscop a fost pe timpul său cel mai generos și mai însuflețit sprijinitor al tuturor mișcărilor culturale și naționale ale poporului român din Ardeal și cel mai bun prieten și ocrotitor, nu numai cu sfatul ci și efectiv cu ajutor material, mai ales al aceluia cari au luptat aici în Bihor și în Banatul timișan pentru desrobirea culturală și luminarea poporului ținut în robie sufletească și în întunec din partea ierarhiei sârbești.

Dacă am putea face cercetări în arhivele Statului din Budapesta (a fostei Locofenențe reg. și Cancelariei aulice ungare) de sigur că am afla numeroase și puternice dovezi despre neobosita muncă culturală pe care o a desvolat viața întreagă călăuzit de cea mai înflăcărată dragoste de neam. De astă dată ne mărginim a publica numai puține documente aflate în arhiva diecezei noastre, prin cari credem că facem un bun serviciu istoriei vieții culturale a poporului nostru și memoriei vrednice de admirație a aceluia mare arhiepiscop.

Vom schița însă numai pe scurt cuprinsul documentelor ele înseși fiind destui de elocvente, pentru a evidenția din nou patriotismul luminat și nobleța de suflet a lui S. Vulcan, care în chestiuni naționale s'a știut ridica peste patimile confesionale. Și cre-

dem că pilda lui ar putea fi și astăzi multora de folos.

I.

Relațiunea episcopului Samuil Vulcan cu data de 12 Noemvrie 1810 către Cancelarul Contele Josif Erdödy referitor la promovarea culturii poporului român neunit din Ardeal.1)

Este lucru cunoscut că fiind episcopul S. Vulcan: „persona grata” om cu mare trecere la Curtea împărătească din Viena, i-se cerea părerea în toate chestiile mai importante cari priveau pe poporul român din împărăție. Așa a fost provocat și din partea Cancelarului Contele Josif Erdödy în 28 Septemvrie 1810 ca să își deie părerea că oare ce măsuri ar fi de luat pentru promovarea culturii poporului român neunit din Ardeal, atât ce privește clerul cât și școalele naționale? Vulcan a răspuns, cam întârziat din cauză de morb, în 12 Noemvrie acelaș an, printr'o relațiune mai lungă de următorul cuprins:

I. Să se înființeze școală în fiecare sat locuit de mai mult de 100 de case. Și după ce se știe că sunt părinți cari neputând cuprinde cu mintea lor folosul ce îl pot avea copiii lor ba chiar și ei înșiși din învățătură, sunt numai negligenți în a-și trimite copii la școală, dar caută chiar și diferite pretexte pentru a-i sustrage dela învățătură, aceia ar trebui să fie chiar constrinși de către autoritățile civile să îi trimită la școală. Dar mai înainte de a se recurge la această asprime, poate că mai bine s'ar ajunge scopul prin încercarea de ai convinge cu vorba bună despre folosul școlii și pe părinți și pe copi. Pentru în-

1), Românii din Ardeal în limbajul oficial al împărăției austriace în privința religioasă, aproape singura în care erau luați în considerare, erau numiți: uniți și neuniți — *Vlahi uniti et non uniti* — așa se numesc și astăzi între sine Românii din Ardeal. Cei ortodoxi mai sunt numiți și „noi” fiindcă după ce s'a fost făcut unirea în Ardeal s'au reintors iarăși la ortodoxie.

suflețirea părinților ar fi bine și cu folos, ca Majestatea Sa să porunciască preamilosiv ca și Românii să poată fi admiși la meserii și primiți în breslele meseriașilor, de care beneficiu ei au fost lipsiți până acuma.

2. Învățătorii pentruca să fie mai apti de slujba lor, trebuie să fie formați cu totul altfel decât cum se face în puținele școli diu Ardeal, adecă pre lângă metoda comun după care școlarii sunt instruiți în cetire și sciere, aritmetică și principiile religiunii, învățătorul, trebuie să cunoască și alte științe ca să le poată propune tinerimei școlare, de exemplu: fizica, cauzele și leacurile boalelor, dreptul naturei ba să aibă în câțva și cunoștințe de economie rurală, ca prin propunerea acestora măcar în lineaminte generali să se stârpească superstițiile și credințele deșarte din popor, iar tinerimea să poată ajunge la cunoașterea folosului în viață, și astfel se vor îndemna să meargă și la școli mai înalte. Însă pentru ajungerea acestui scop, este de lipsă ca toate cărțile școalelor primare să fie traduse în limba română.

3. Pentru formarea învățătorilor în felul de mai sus, să se înființeze câte o școală în Sibiu și în Orăștie cu câte un profesor plătit din fondul ardelean al studiilor cu câte 800 floreni pe an, sau dacă un atare fond nu ar exista, acel salar să-l plătească poporul neunit. Fiecare elev după absolvarea cursului să facă examen și să i se deie certificat de absolvire și fără de acela nimenea să nu poată fi numit învățător

Iar pentruca învățătorii să poată sta de oficiul lor și să nu fie împiedecați prin alergarea după căutarea mijloacelor de existență, să li se deie salar ca la cei din Ungaria I), adecă: salar fix 120 fl., loc pen-

1). S. Vulcan trăia în Oradea care aparținea Ungariei unde chestii școlare erau mai bine aranjate ca în Ardeal pe atunci provincie sau mare principat supus direct Curții din Viena-

tru ținerea unei vaci, 6 stinjeni de lemne pentru încălzitul școalei și a locuinței lor, sau în lipsa lemnelor o cantitate suficientă de trestie sau paie și proprietarii sau domnii de pământ să le deie pământ de 6 cubule pe care sătenii să îl lucre în folosul lor. Salarul să se plătească diu partea comunelor cari mai ales în Fundul regiu (Săsime) au venite din drepturile de pășunăt, crișmărit și morărit, iar unde acele venituri ar aparține domnilor de pământ și aceștea să fie îndatorați a contribui în parte de oarece și ei vor avea de folos din instruirea tinerimei.

Este adevărat că țărani necunoscând folosul școalei nu se supun ușor la acele sarcini, de aceea salarul să fie repartizat pe ei și să fie incasat prin preceptori publici.

În satele mai mici pentru ușurarea poporului se poate împreuna oficiul învățătoresc cu cel cantoral, după cum se face și în părțile diecezei sale.

În cât privește zidirea școalelor și a locuințelor învățătorilor, în aceste părți domnii de pământ nu sunt datori numai să deie locul sau intravilanul de lipsă, fără dacă comunele sunt sărace trebuie să deie și materialul și plata măștrilor, iar poporul dă lucrul sau munca cu carul și cu mâinile. Așa s'ar putea face și în Ardeal.

Nu poate fi îndoială că din tinerii cari ar ieși din acele școli s'ar afla mulți cari să dovedească a merge la școli mai înalte, spre care scop s'ar putea înființa 2 gimnasii: unul în Hațeg și altul în Hălmațiu, cu câte un profesor cu salar de 100 fl. care s'ar plăti din partea tuturor locuitorilor.

4. Referitor la clerul neunit este de părere, că poporul neunit din Ardeal tocmai din cauza necultu-rei clerului său este și el prost și incult, deci pentru delăturarea acestui neajuns, ar fi de lipsă ca prin însăși puterea regească să se hotărească, ca nimenea să nu fie admis la păstoria sufletelor, dacă nu are

știința recerută la acea. Nici episcopului să nu îi fie iertat a primi la hirotonire decât pe aceia cari mai înainte vor fi învățat teologia dogmatică și pe cea morală împreună cu pastorală, care să li se predeie din autori cari tratează acele științe în manuale ușor de priceput și din partea celor mai învățați.

Preoții satelor să fie îndatorați a învăța pe credincioșii lor în Dumineci și sărbători în biserici și să catehizeze tinerimea, iar protopopii să îi controleze cu stricteță și despre purtarea acelora să facă raport episcopului.

5. Fiindcă preoții neuniți, mai ales cei din Fundul regiu, sunt siliți să plătească dări și să facă robota iobăgească ca și țărani, ceea ce este dăunător statului preoțesc și îi împiedecă întru împlinirea datorinței lor, M. Sa să extindă și la ei ve hile legi și decrete (citează mai multe) și nunumai preoții dar și învățătorii și cantorii să fie scutiți de acele sarcini.

Pre lângă acestea mai este de lipsă, să se aibă grije și despre cuvenita lor subsistență. Să li-se deie și lor din partea domnilor de pământ câte o întreagă sesie, pe care să li-o lucreze credincioșii, cari pe lângă aceea să le mai deie și câte o jumătate, ba în ținuturile mai bogate chiar câte una mierță de grâu și o anumită sumă de bani (bir) de încassat de o dată cu dările către stat. Apoi unele Români plătesc preoților evanghelici (săsești) decime și cvarte, acele să le plătească preoților proprii.

În sfârșit să se reguleze parohiile și să fie redus numărul preoților, căci episcopii neuniți au obiceiul să hirotonească pentru anumite taxe un număr prea mare de preoți și așa sunt câte 2-3 ori și mai mulți într'o parohie și prin urmare nici unul nu poate trăi cinstit. Deci să se statornicească: ca în acele comune unde sunt 200 ori mai multe căși, să fie cel mult 2 preoți, episcopilor să le fie interzis de a mai hiro-

toni preoți superflui și pentru hirotoniri să nu mai ia nici o taxă.

Este drept că acestea ar constitui o mare sarcină pe poporul român neunit și de altfel foarte apăsat, dar dacă se iau în socotință marile avantaje ce le-ar avea din învățatură, ar trebui să li se impună și cu forța.

În sfârșit pentru promovarea culturii Românilor neuniți din Ardeal, ceea ce este și dorința M. Sale, ar fi foarte de folos, dacă pe spesele lor s'ar trimite la Viena în permanență 6 tineri absolvenți de filozofie (liceu) ca să asculte acolo teologia și apoi reînțorși în patrie să fie aplicați în dieceză ca profesori, asesori consistoriali și protopopi. Și poatecă în urma acestei propuneri s'a încuviințat prin decretul aulic din 30 Oct. 1812 No. 2444, ca să se trimită pentru studii teologice la Viena, tinerii Ioan Moga și Moise Fulea și după ei și alții 1).

Pentru înființarea, organizarea și supraveghierea numitelor școli, ar fi să se numească o comisie care din timp în timp pe calea guvernului să facă raport M. Sale.

II.

În 28 Februarie anul 1811 sub numărul 18 Cancelarul Erdödy iară a provocat pe Vulcan, să îi raporteze: că oare adevărat este că preoții români-neuniți din comitatul Bihorului s'ar ruga publice pentru biruința armatelor rusești (Rusia era în războiu cu Turcia) și pentru sănătatea și viața Țarului?

Vulcan fiind cam bolnav a răspus în 3 Maiu acelaș an numai pe scurt, iar în 10 Iunie mai pe larg extinzindu-se și asupra altor chestiuni privitoare la promovarea culturii poporului român.

Referitor la rugăciunile pentru biruința armelor

1). Dr. E. R. Roșca : Monografia institutului sem. teol. pec. „Andreian“, Sibiu 1911 Pag. 7.

rusești și pentru sănătatea Tarului, scrie că după o cercetare amănunțită a constatat, că Românii nu fac aemenea rugăciuni, fiindcă în cărțile lor liturgice și corali (de strană) care sunt tipărite în Blaj ori în Muntenia (Valachia) în tipografiile din Râmnic sau București, unde este vorbă de Domnitorul țării se spune *Stăpânul nostru* (Noster Dominus) sub care se înțelege și se pomenește Principele sau Domnitorul acelei țări în care se face liturgia sau rugăciunea.

Dar fiindcă Sârbii și Rutenii să folosească de cărți tipărite în Rusia în anul 1763, în cari numele împăraților rusești cu întreagă titulatura lor sunt tipărite cu litere mari, se poate întâmpla ca unii preoți mai ales cei mai incuși, și numai din nebagare să îi pomenească cu numele. De aceea el este de părere, ca cărțile bisericești pentru toți neuniții, dar mai ales pentru Sârbi să fie tipărite aici în monarhie și sub supraveghierea autorităților competente, ba ar fi bine ca pentru pomeneirea Majestații Sale să se facă o formulă comună pe seama tuturor confesiunilor 2).

După acestea referindu-se la o scrisoare a celui Cancelar de datul 19 Februarie 1810, din care se vede că M. Sa dorește și a chiar a poruncit să se ajute cât mai mult cultura celor de legea neunită, se simte îndemnat să îi facă câteva propuneri în această privință.

Și anume: după ce este constatat că Rutenii și Sârbii sunt puțin binevoitori față de cultura română ceea ce se dovedește mai nou prin înlăturarea din postul de director al școalelor neunite din districtul Timișoarei a lui Gheorghe Obradovici, un bărbat cult, cunoscător de limbi și autor al mai multor cărți românești și care în cele trei comitate bănățene, din cele 422 școli câte sunt, așa de bine le-a organizat

2). Tipografie căreia i s'a încredințat tipărirea acelor cărți a fost cea a universității din Buda în care mereu se știe s'au și tipărit și mai multe cărți bisericești românești în frumoase ediții.

încât cele 336 școli românești și 24 mixte acuma sunt frecventate de 11'662 copii români și 3085 sârbi. Acest bărbat a fost amovat din post și propus spre pensionare de către inspectorul școalelor sârbești Nestorovici, fără nici o ingerință a directorului școlar districtuat regesc și înlocuit prin Luca Kengelatz, care nu este nici cvalificat pentru acel oficiu, nici nu știe limba română.

De acea pentru înaintarea culturii poporului român atât de părăsită, crede că ar fi de mare folos ca:

1. Românilor de pretutindenea să li-se deie *episcopi din neamul lor*, cari bucurându-se prin legătura de sânge mai mult de încrederea lor, să îi poată cu atât mai ușor îndemna la supunere și credință către Domnitorul lor în acelaș timp prin opera lor să progreseze și cultura națională. (În parantez spune că după constatările sale numai în comitatul Bihorului sunt 274'604 Români). De aici se cunoaște și marele preț al milei împărătești, prin care pentru cele 991 de parohii române neunite din Ardeal a fost numit de curând un episcop de acelaș neam (V. Moga). Deci chiar și rațiunea de stat ar cere ca tot așa să se facă și pentru diecezele din Arad, Timișoara și Vârșeț locuite aproape numai de Români (960 parohii române și numai 121 sârbești).

Să se introducă calendarul gregorian la toți credincioșii de ritul oriental atât uniți cât și neuniți, căci dacă în Rusia catolicii și protestanții țin pe cel iulian, nu poate fi nici o piedecă ca în imperiul austriac să nu poată urma pe cel gregorian toții supușii lui mai ales că din aceasta ar resulta multe avantagii economice, sociale și chiar politice.

3. Ca la Români cari în limba lor au atâtea urme de ale limbei latine să se introducă și literile latine, ca prin acelea să se ușureze învățământul în școlile lor și ca prin folosirea aceluiaș alfabet și apropierea între limba română și cea a patriei (adecă

cea oficială latină) să fie atrași tot mai mult către puterea de unitate a monarhiei compuse din atâtea neamuri.

4. Fiind că temelia ori cărei culturi este școala, să se înființeze școli în fie care sat care numără mai mult de 100 de case.

5. Ultima propunere este ca să se caute mijloace pentru deschiderea unui seminar pentru creșterea clerului român neunit, căci în seminarul din Carloviț și în alte școli teologice și în mănăstirile sârbești abia se afla vre'un român la studiu.

Zece porunci,

pe cari desigur le vor observa toți membrii reuniunilor și asociațiilor,
fie preoți, fie țărani.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1. Nu veniți la ședințe.
2. Dacă totuș veniți, aveți să veniți târziu.
3. Dacă timpul e nefavorabil, nici nu vă gândiți să veniți
4. Dacă sunteți la adunare, găsiți din abundență greșeli în activitatea comitetului și a celorlalți membri.
5. Nu primiți nici un fel de funcțiune, pentrucă e mai ușor a critica, decât a lucra.
6. Cu toate acestea, aveți să vă simțiți ofențați, dacă nu v'au ales în oarecare comisie. Iar dacă v'au ales, înconjurați de departe ședințele comisiunii.
7. Dacă președintele vă cere părerea asupra cutărui obiect, spuneți că n'aveți nimic de spus, dar după adunare spuneți la toată lumea, cum ar fi trebuit făcute lucrurile.
8. Fă numai atât, cât e neapărat de lipsă, dar dacă ceilalți membri se sufulcă și absolut desinteresați își văd de lucru, spune, că reuniunea e condusă de o clică.
9. Taxele de membru plătește-le cât mai târziu, dar dacă se poate, nu le plăți deloc.
10. Nu te agita pentru a câștiga noi membri la asociație, treaba asta o isprăvește comitetul.

Redactor responsabil: Prof. ION TEIUȘAN, Beiuș — Bihor.

INSTITUTUL N. D. de SION

111 str. Domnească

GALATI.

In curând va apărea în editura
„Observatorul“:

Dr. Iacob Rađu :

**Foștii elevi români-uniți
ai școalelor din Roma.**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

M. Th. Carada :

„P A P A“, ediție nouă

Cetiți **„CREȘTINUL ACTIV“**

Pe urmele lui Hristos din sec. al XX-lea.

Edit. „Observatorul“ — Beiuș. — Prețul: 30 Lei.

Biblioteca intelectualului.

Dr. Suciu Coriolan. — Corespondența Ion Maniu-Bărnăuțiu — Blaj.

Agârbiceanu. — Legea trupului — Legea Minții.

Gala Galaction. — Caligraful terțiu — Cultura Națională.

Damian Stănoiu. — Duhovnicul maicilor — Cartea Rom.

Stamatiad T. Al. — Cetatea cu porțile închise — Cartea Rom.

Stamatiad T. Al. — Pe drumul Damascului — Cartea Rom.

Topârceanu. — Parodii originale.

Iuliu Maior. — Legea Strămășească — Blaj.

Ienica Constantin. — Luminătorii Satelor — Ardealul. Cluj.

Rebreanu. — Horia, Cloșca și Crișan. — Ancora București.

Rostand. — Romanțioșii 148 pag. 14 lei. Alcașay.

Dante (trad. Coșbuc ed. R. Ortiz) Cartea Rom. Infernul, 250 lei, Purgatorul 250 lei, Paradisul 250 lei.

Cristescu. — Mie a vieții este Hristos.

Colan Nicolae — „Problemele Vremii“ Biblioteca intelectuală. Sibiu.

Iorga. — Istoria Bisericii românești — ed. If-a București.

Tafrazi. — Istoria Artelor, 2 vol. mari, format 8° — 450 lei.